

Toprağa Dönüşçüler: Türkiye Özelinde Bir Saha Araştırması

Sabriye Ak Kuran, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kamu Yönetimi
Bölümü, ORCID: 0000-0001-6625-1521
E-posta: akkuran@nevsehir.edu.tr

Hikmet Kuran, Kapadokya Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
ORCID: 0000-0001-8236-8631
E-posta: hikmet.kuran@kapadokya.edu.tr

Özet

Geçtiğimiz 20 yıllık süreç içerisinde Türkiye’de kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru (zamansal ve mekânsal anlamda değişkenlik göstermekle birlikte) bir tersine göç olgusu yaşanmaktadır. Kırsal alanlara göç eden eski kent sakinlerinin bir bölümünün temel motivasyonu, tarımsal bir yaşam tarzına ulaşmaktır. Bu grup, tarımı ve/veya bahçecilik uygulamalarını anlamlı bir yaşam tarzının temel bileşenlerinden biri olarak benimsemekte ve kırsal alanlara tarımsal üretime dayalı bir yaşam tarzı sürmek amacıyla göç etmektedir. Literatürde bu taşınma eylemine toprağa dönüş hareketi, bu eylemi gerçekleştirenlere ise, toprağa dönüşçüler denilmektedir.

Çalışmada, öncelikli olarak toprağa dönüş hareketine ilişkin teorik bir çerçeve çizilmektedir. Bu bağlamda, toprağa dönüş hareketinin ne anlama geldiği, kapsamının ne olduğu, bu göç hareketinin ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik temellerinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Sonrasında ise, bu genel çerçeveye bağlı olarak Türkiye’deki toprağa dönüş hareketinin coğrafyası, çeşitliliği, gelişimi, nedenleri ve sorunları analiz edilmektedir. Söz konusu analizi yapabilmek ve bahsi geçen hususların Türkiye özelinde nasıl deneyimlendiğini tespit edebilmek için çeşitli sorular hazırlanmış ve bu sorular toplam 24 katılımcıya yöneltilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı ve katılımcılara beş ana başlık (iş deneyimi, toprağa dönüşçülerin göç coğrafyası ve motivasyonları, yaşam tarzı, kır-kent algısı ve yerel halkla ilişkisi) altında 40 sorunun yöneltildiği bu çalışma kapsamında, Türkiye’de toprağa dönüşçülerin homojen bir grup olmadığı ve eğitim durumları, eğitim aldıkları alanlar, göç etmeden önce çalıştıkları sektörler, üretim şekilleri, üreticilik yapmayı öğrenme araç ve yöntemleri, ürettikleri ürünleri pazarlama şekilleri, göç ettikleri kırsal alanlar, göç edecekleri yerleşim alanını tercih sebepleri, göç etme motivasyonları, göç ettikten sonra karşılaştıkları sorunlar, kır-kent algıları, kırsal alandan beklentileri ve yerel halkla kurdukları ilişkiler bakımından birbirlerinden farklı özellikler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, toprağa dönüşçüler kırsal alanlara göç etmeleri, tarımsal faaliyetlerle uğraşmaları ve tekrar kentsel alanlara göç etmeyi planlamamaları bakımından ortak bir özelliğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Toprağa Dönüş Hareketi, Toprağa Dönüşçüler, Tersine Göç, Göç Motivasyonları, Kır-Kent Algısı.

Back-To-The-Landers: A Field Study In Turkey

Abstract

In the past 20 years, there has been a reverse migration phenomenon from urban to rural areas (although it varies in terms of time and space) in Turkey. The main motivation of old city dwellers who migrated to rural areas is to reach and agricultural lifestyle. This group adopts agriculture and/or horticultural practices as one of the essential components of a meaningful lifestyle and migrates to rural areas to experience an agriculturally based lifestyle. In the literature, this act of moving is called the act of going back to the land and those who carry out this action is called back-to-the-landers.

In the study, first of all, a theoretical framework for the back to the landers movement is drawn. In this context, it is investigated what back to the land means, what its scope is, and whether this migration movement has economic, political, cultural and ecological foundations. Afterwards, based on this general framework, the geography, diversity, development, causes and problems of back to the land movement in Turkey are analyzed. In order to make this analysis and to determine how the aforementioned issues are experienced in Turkey, various questions were prepared and asked to the participants (24 people). Within the scope of this study, in which semi-structured interview method was implemented and 40 questions were asked to the participants under five main topics (work experience, motivation and migration geography of back to the landers, lifestyle, rural-urban perception, and relationship with local people), it was concluded that back to the landers in Turkey are not a homogenous group, and they have different characteristics through their educational background, the disciplines they were trained, the sectors they worked before they migrated, their production methods, the ways that they learned agricultural production, the way they market their products, the rural areas they migrated, the reasons and factors for selecting the migrated location, their motivations to migrate, the problems they encounter after migration. However, back to the landers have also a common characteristic in terms of they migrate to rural areas, engage in agricultural activities and do not plan to migrate to urban areas again.

Keywords: Back-to-the-Land Movement, Back-to-the-Landers, Reverse Migration, Motivations for Migration, Rural-Urban Perception.

Giriş

18. yüzyıl ortalarında ilk olarak İngiltere’de başlayan ve çok geçmeden Avrupa’nın diğer ülkelerine de yayılan Sanayi Devrimi süreci (Kurt, 2013: 1), insanlığın bugünkü düzeyine ulaşmasında bir dönüm noktası olmuştur (Akagündüz, 2016: 422). Sanayileşme süreci bilimden teknolojiye, üretim yapısından ulaşım sistemlerine, çalışma koşullarından toplumsal düzene, ekonomik sistemden siyasi yapıya kadar pek çok alanda gelişmelere yol açmış ve bu gelişmelere bağlı olarak insanlık, tarihinin en hızlı farklılaşma sürecine girmiştir (Akagündüz, 2016: 427). Sanayi Devrimi’nin sonuçları ve etkileri, yalnızca bu alanlarla sınırlı kalmamış kentsel yaşamın niteliği ve niceliğini de büyük ölçüde değiştirmiştir.

Hızla gelişen sanayileşmenin etkisiyle organik olmayan enerji kaynakları sanayide, tarımsal üretimde, ulaşım ve haberleşmede kullanılmış ve bunun sonucu olarak da yoğun nüfusa ve örgütlenme olanağına sahip kentler doğmuştur (Aslanoğlu, 2000: 43). Hâlbuki sanayi kentleri ortaya çıkana kadar dünya nüfusunun büyük bir bölümü kırsal nüfustan oluşmaktaydı (Kurt, 2013: 21). Keleş (2012: 33), 1800 yılında dünya nüfusunun yalnızca %1,7’lik bir bölümünün nüfusu 100 bini aşan kentlerde yaşadığını belirtmektedir. Tanınmış bir kent araştırmacısı olan Mumford’ın iddiaları da bu tespiti doğrular niteliktedir. Mumford (2007: 441), 18. yüzyılın sonlarına doğru Napoli (433.930), Paris (670.000) ve Londra’nın (800.000) dışında kalan Bristol, Norwich, Leeds, Manchester, Iserlohn ve Paderborn gibi sanayi kentlerinin çoğunun nüfusunun 50.000’in altında kaldığını kaydetmektedir.

Kentlerde yaşayan nüfus oranının ve kent sayısının artışı aynı zamanda kırsal kesimden kentlere doğru bir nüfus akımı ve kırsal alanların boşalması anlamına da gelmektedir. Hobsbawm (1994: 289), “bu yüzyılın ikinci yarısının en etkileyici, geniş kapsamlı ve bizi geçmişin dünyasından sonsuza dek ayıran toplumsal değişimi, köylülüğün ölümüdür” derken, bu sürece işaret etmektedir. Elbette ki, kırsal alanların tenhalaşmasına sebep olan böyle bir gelişmenin yanlış ve sorunlu olduğunu düşünenler ve bu gelişme karşısında önlem almaya çalışanlar da olmuştur. Buna rağmen, dünyada hiçbir ülke bu sürecin dışında kalamamış (Kurt, 2013: 2) ve gelişmiş olanlardan gelişmekte olanlara, kapitalist olanlardan sosyalist olanlara kadar tüm ülkeler bu sürecin ve sonuçlarının etkisiyle karşı karşıya kalmıştır (Keleş, 2012: 33).

Türkiye’de de II. Dünya Savaşını izleyen yıllarla birlikte böyle bir hızlı kentleşme süreci yaşanmaya başlamıştır ve bu süreç hâlen de devam etmektedir (Kurt, 2013: 2). Bununla birlikte, Türkiye’de son yıllarda çok yaygın hale gelmiş olmasa

da kentsel alanlardan kırsal alanlara¹ doğru bir göç yaşanmakta, kentlerde yaşayan nüfusun bir bölümü kırsal alanlara yerleşmektedir. Nüfusun yerleşim yerleri arasındaki bu tersine hareketliliği, dünyada genel olarak 1960'lı yıllarla birlikte kamuoyunun gündemine yerleşmiş (Chevalier, 1993: 175) olmasına rağmen Türkiye özelinde 2000'li yıllarla birlikte karşımıza çıkmaktadır (İslamoğlu, Yıldırımaltı ve Benli, 2014: 79). Başka bir ifadeyle, dünya geneli için geçmişte biraz daha eski dönemlere dayanan bu olgu Türkiye için çok yeni bir süreçtir denilebilir (Tezcan, 1989: 37). Örneğin, uzun yıllardır en çok göç alan ve en fazla nüfusa sahip olan İstanbul'u 2017-2018 yılları arasında 595.803 kişi terk etmiştir. Aynı tarih aralığında İstanbul'a yeni gelenleri sayısı ise, 385.482'dir. Bu durumda net bazda göç eden nüfus sayısının 210.321 olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayı ise, geçmiş yıllarla kıyaslandığında rekor bir düzey anlamına gelmektedir (TÜİK, 2018-2019).

Elbette ki bu, İstanbul'u terk edenlerin tamamının kırsal alanlara göç ettiği anlamına gelmemektedir. İstanbul'u terk edenler arasında görece daha küçük kentlere göçenler olduğu gibi tercihlerini kırsal alanlardan yana kullananlar da bulunmaktadır. Ancak burada özellikle belirtmek gerekir ki, İstanbul'dan diğer kentlere göç edenlerin sayısı ve göç ettikleri yerler ile ilgili çeşitli verilere erişmek mümkün iken kırsal alanlara göç edenler hakkında tatmin edici verilere ulaşılamamaktadır. Biraz daha somutlaştırmak gerekirse, 2017 yılında İstanbul'dan Ağrı'ya 2560, Aksaray'a 1429, Ardahan'a 1563, Balıkesir'e 9927, Çanakkale'ye 7251, İzmir'e 18506 ve Manisa'ya 3496 kişi göç etmiştir (TÜİK, Merkezi Dağıtım Sistemi, 2017). Aynı yıl içerisinde İstanbul'dan kırsal alanlara göç edenlerle ilgili net bir veri bulunmamaktadır. Bu grupla ilgili bilgiler çoğunlukla çeşitli yayınlar (youtube yayınları²) ve gazete manşetleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Yukuş, 2021; Sevin, Özacar ve Aybek, 2019; Pürüzsüz, 2018). Hatta maddi durumlarındaki sorunlar nedeniyle eşyalarını taşımakta zorluk çekenler için İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin nakliye konusunda yardımcı olduğuna dair haberler yapılmaktadır (Çoktan, 2021). Dolayısıyla, sayıları hakkında detaylı veriler bulunmayan ancak göç eylemini gerçekleştirdikleri bilinen bu insanların, ailelerin veya grupların analiz edilmesi; hem mevcut durumu anlayabilmek hem de gelecek yıllar (yakın gelecekte belki de daha da ön plana çıkacak bu gelişmeyi bugünden takip etmek) için tahminde bulunabilmek anlamında oldukça önemli ve gereklidir.

Yoğun nüfuslu kentsel alanlardan kırsal alanlara göç edenler yalnızca emekli olanlar ya da söz konusu alanlara tutunamayarak bu alanları terk edenler değildir. Bunların yanında, yaşları görece daha genç olanlar ve yaşadıkları alanlarda prestijli işlerde çalıştıkları, yani bir anlamda kentsel alanlara tutundukları halde

bu işleri bırakarak kırsal alanlara göç edenler de bulunmaktadır. Kırsal alanlara dönen bu insanlar kendi içerisinde önemli farklılıkları barındırmakla birlikte bazı açılardan ortak bir özelliğe sahiptir. Bu özelliklerden en önemlisi, günümüzde çoğunlukla görece daha yaşlı olan ve/veya emekli yerel halk tarafından yürütülen tarımsal faaliyetleri yapmaya istekli olmalarıdır. Başka bir ifadeyle, kırsal alanlar, alternatif bir tarımsal üretim süreci yaratmaya karar veren bu insanlar için arzu edilen ve mevcut olanın dışında farklı bir yaşam tarzının deneyimlenebileceği bir yerleşim ortamı olarak görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerde bulunmayı yaşam tarzlarının önemli bir bileşeni olarak benimseyen ve kentsel alanlardan kırsal alanlara göç eden bu kitleler literatürde “toprağa dönüşçüler” (back-to-the-landers) olarak adlandırılmaktadır.

Toprağa dönüş kavramıyla bağlantılı popüler çağrışımlar, 1960’ların karşı kültürüne, kendi kendine yeterliliğe ya da kırsal alanlarda ortak yaşama dayalı deneysel yaşam tarzlarına atıfta bulunma eğilimindedir, çünkü kavram bu dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Wilbur, 2013: 152). Toprağa dönüş, genellikle tarımın ve tarımsal faaliyetlerin tarım dışı yaşam tarzlarından ve/veya eğitim alanlarından gelen insanlar tarafından tam zamanlı bir meslek olarak benimsenmesini ifade etmektedir (Orria, 2015/2016: 9). Yeni kırsallık (Ferraresi, 2013: 80) ve yeni tarımcılık (Wittman vd., 2017: 2) gibi isimlerle de adlandırılan toprağa dönüş hareketinde, küçük ölçekli aile çiftliği sosyal olarak adil, ekonomik olarak sağlam ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir tarımsal gelecek için uygun bir araç ve ortam olarak idealize edilmektedir (Trauger, 2006: 10). Dolayısıyla, daha iyi ve daha sağlıklı bir yaşam tarzına ulaşma konusunda kendi tarımsal vizyonlarına odaklanan toprağa dönüşçüler, aile ölçeğinde sürdürülebilir tarım destekli kırsal yaşam tarzları aracılığıyla ideal bir tarımı aramaktadır (Trauger, 2006: 11).

İdeal bir tarım arayışı toprağa dönüşçüleri tanımlayıcı ana unsurlardan birisi olmakla birlikte, tek unsur değildir. Mailfert (2007: 23), toprağa dönüş hareketini gerçekleştiren kentli göçmenlerin kapitalizm ve modern yaşam tarzından dolayı hayal kırıklığı yaşadıklarını belirterek, bu grubun alternatif ekonomik ve sosyal sistemler oluşturma, keçi yetiştirme, peynir ve bal üretme, bahçe işleri ile uğraşma veya zanaatkâr olarak yaşama konusunda özgür hissedebilecekleri ideal bir toplum arayışı içerisinde göç ettiklerini iddia etmektedir. Dikkat edilecek olursa, toprağa dönüşçüleri yalnızca ideal bir tarım arayışı içerisinde kırsal alanlara göç edenler olarak değerlendirmek mümkün değildir. Toprağa dönüşçülerin alternatif arayışının bir tarafında ana akım toplumun terk edilmesi düşüncesi yatmaktadır (Orria ve Luise, 2017: 129). Başka bir ifadeyle, toprağa dönüş hareketi hâkim toplumsal değer ve pratiklere yönelik tepkisel bir tavır

ifade etmektedir.

Önceki yaşamlarında çoğunlukla tüketici, yeni yaşamlarında ise üretici konumunda olan toprağa dönüşçüler, üretim ve tüketim arasında yeni bir ilişkiyi geliştirmeye çalışmaktadır. Toprağa dönüşçüler sadece tüketim karşıtı bir tavra sahip değildir; onlar sürdürülebilirliği, piyasa ilişkileri, değerleri ve uygulamalarını farklı bir şekilde ifade etmektedir (Orria ve Luise, 2017: 126). Toprağa dönüşçüler için gıda, kapitalist sistemde öncelik verildiği gibi değişim değerinin kullanım değeri üzerinde ayrıcalıklı olduğu bir meta değildir. Toprağa dönüşçüler gıdayı değişim değeri değil kullanım değeri amacıyla yetiştirmektedir. Üstelik ürünlerini parayla sattıkları durumda dahi, görece daha toplumsal olan doğrudan satış yöntemini kullanma eğilimindedir (Gross, 2009: 74).

Bu makalenin temel amacı, kırsal alanlara göç eden bu insanların yeni yerleşim yerlerindeki hayatlarını nasıl deneyimlediklerini analiz etmektir. Başka bir ifadeyle, söz konusu insanların hangi gerekçelerle kırsal alanlara göç ettikleri, göç ettikleri yerle nasıl bir iletişim kurdukları, kırsal alana ne tür bir anlam yükledikleri ve onların bu hareketliliğinin mevcut endüstriyel sistemin ve onun bir yansıması olan kentsel yaşamın üstü kapalı bir eleştirisi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği çalışmanın temel sorularını oluşturmaktadır. Ancak burada özellikle belirtmek gerekir ki, Türkiye’de toprağa dönüş hareketi ve bu hareketi gerçekleştiren toprağa dönüşçülerle ilgili henüz yeterli düzeyde (ne teorik ne de uygulama düzeyinde) akademik çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın teorik kısmı genel olarak uluslararası alanda yapılan çalışmalara referansla hazırlanmış, uygulama kısmı ise Türkiye’de toprağa dönüşçüler olarak tanımlanabilecek 24 kişi ile yapılan görüşmelere dayandırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, Türkiye’de toprağa dönüşçülerin homojen bir grup olmadığı, farklı özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, toprağa dönüşçüler kırsal alanlara göç etmeleri, tarımsal faaliyetlerle uğraşmaları ve tekrar kentsel alanlara göç etmeyi planlamamaları bakımından benzerlik göstermektedir.

Toprağa Dönüşçüleri İncelemek İçin Teorik Bir Çerçeve

Toprağa dönüş hareketi ve bu hareketliliği gerçekleştiren toprağa dönüşçüler, 1960’lı yıllardan beri dünya kamuoyunun gündeminde yer alan ve o tarihten bu yana bir fenomen haline gelen oldukça etkileyici bir konudur (Orria, 2015/2016: 1). Ancak ne toprağa dönüş hareketini ne de toprağa dönüşçüleri kolayca tanımlamak mümkün değildir. Son yıllarda temeli önemli ölçüde genişlemiş olan toprağa dönüş hareketiyle kast edilen, eski kent sakinlerinin (geçmişte kentsel alanlarda yaşayan insanların) doğayla daha yakın bir ilişki olarak algıladıkları

“daha basit bir yaşam” arayışı amacıyla kırsal bölgelere göç etmeleri, yani bir anlamda taşınma eylemleridir (Jacob, 1996: 241). Benzer şekilde bir başka tanımda da toprağa dönüş hareketi, alternatif bir yaşam arayışı ile ana akım toplumsal yapıdan ayrılmayı ve bu yapının dışına çıkmayı teşvik eden yaygın kültürel akımlarla ilişkili olarak çerçeveselendirilmektedir (Orria ve Luise, 2017: 5). Dikkat edilecek olursa bu iki tanımda da altı çizilen temel husus, kırsal alanlara gelen yeni sakinlerin farklı bir yaşam arayışı içerisinde olduklarıdır. Dolayısıyla toprağa dönüş hareketi yalnızca mekânsal bir değişimi değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi kişinin günlük yaşamının çeşitli yönlerinde, özellikle de göç hareketi çok farklı bir ortamda yaşamayı gerektirdiğinde bir değişimi de ifade etmektedir (Escribano ve Marc, 2007: 35). Bu nedenle toprağa dönüş hareketinin birbiriyle iç içe geçmiş farklı bileşenlerden oluştuğunu ve bu bileşenlerin de bu süreç içerisinde önemli yapısal değişikliklerden geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bileşenler genel olarak ekonomik, sosyal, ilişkisel ve bölgesel biçimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hâlâ küçük düzeylerde ama hızla gelişen ve düzene karşı bir tavır olarak değerlendirilebilecek olan toprağa dönüş hareketinin temel bileşenlerinden ilki, köylü üretimi ile bilinçli bir talep arasında doğrudan ve adil ticareti destekleyen gıda tedarik zincirinin yapısında bulunmaktadır. Bu hareket, her ekonominin temeli olan ürün talebi, arzı ve ticaret yapısını teknolojik ve tüketim odaklı modernleşme modelinden önemli ölçüde farklılaşan uygulamalarla yeniden biçimlendirmektedir. Toprağa dönüş hareketinde tedarik zincirinin yapı taşları yalnızca ekonomik bir çağrışıma sahip değildir. Burada ele alınan tedarik zincirinin ekonomi için gerekli olan, ancak tamamen ekonomik olmayan bazı özellikleri de bulunmaktadır. Toprağa dönüş hareketinde tedarik zincirinin küresel güçler/ otoriteler ve farklı kararlar tarafından şekillendirilmesine karşı çıkılarak yaşam kalitesi gereksinimine dayalı bir gıda talebini ifade eden ve yeni bir yaşam tarzı, kendi kendini organize etme ve aktif yurttaşlığa dayanan bağımsız bir toplumsal iradeye işaret edilmektedir. Açıktır ki bu, ekonomik yapıda gerçek bir yapısal değişim anlamına gelmektedir (Ferraresi, 2013: 80-81).

Toprağa dönüş hareketinde yalnızca malların kullanım değeri ve kalitesine uygun olarak tedarik zincirinin yapısı ve doğası değiştirilmekle kalmaz; bunun yanında rekabetçi piyasanın ötesinde öznelararası ilişkilerdeki değer ve inanç sistemleri de değiştirilir. Yeni bir tedarik zincirinin amaçlandığı bu süreçte, işbirliği sözleşmeleri, mevzuat ve diğer sözleşmelerdeki güvenilir krediler aracılığıyla mal ticaretinde sorumluluğu paylaşmanın yanında farklı aktörler arasında bilgi paylaşımına ve karşılıklı farkındalığa önem verilmektedir. Önemseme, adalet ve sorumluluğu paylaşmaya yönelik ilke ve uygulamalarla topluluklar için ortak bir

prensip kurulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla toprağa dönüş hareketini yalnızca ekonomik yapıyı değiştirme arzusuyla gerçekleştirilen coğrafi bir hareketlilik olarak düşünmek hatalı olacaktır. Toprağa dönüş hareketinin temelinde, mal ticaretinin çok daha ötesine geçen sosyal ve bireysel dayanışma ilişkilerinin çeşitli biçimlerini içeren sosyo-ekonomik bir sistemin olduğunu söylemek mümkündür (Ferraresi, 2013: 79-81). Bir anlamda toprağa dönüş hareketinde kır, sosyal ilişkilerin mekânı olarak kabul edilmekte ve komşularla birlikte yaşama, kişisel tatmini sağlama, karşılıklı güven esaslı ve içtenliğe dayalı ilişkiler için ideal bir yerleşim alanı olarak tasarlanmaktadır (Escribano ve Marc, 2007: 39).

Toprağa dönüş hareketinde yapısal dönüşümün bir diğer ve temel unsuru, önceki ekonomik ve toplumsal/ilişkisel bileşenlerin de bağlamı ve esası anlamına gelebilecek olan bölge için bir değer üretimidir. Bölgesel değer üretme bileşenin özünde olan toprağın ve bölgenin yenilenmesi, köylü üretiminin de temel ilkesini oluşturmaktadır. Bu prensip ise yaşayan toprağın ve ekilebilir arazinin özgün/yerel niteliğini; çevresi, kültürü, kadim bilgileri ve birleşmiş iş gücüyle döngüsel olarak yeniden üretme ve gözetmeye dayanmaktadır. Yani tedarik zinciri boyunca üretilen ve ticareti yapılan ürünlerde kabul edilen kalite, bölgesel değerdir. Bu durumda toprağa dönüş hareketinde bir alanın yenilenmesi yalnızca toprağın ve doğanın yenilenmesi anlamına gelmemektedir. Aksine, toprak tüketiminin kentsel doymazlığına karşı etkin aktörler yaratmayı ve bu sayede tarımsal açık alanlara dönüş yoluyla bölgesel düzenlemeler için bir değişim yeteneğini hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle, toprağa dönüş hareketinde bölge bir “ortak mal” haline gelmekte ve toprak özel veya kamusal mülkiyetin ötesinde bir tür “bölgesel egemenlik” meselesi olarak kabul edilmektedir (Ferraresi, 2013: 81-82).

Toprağa dönüş hareketine ilişkin bu bileşenler, söz konusu süreçle alternatif bir yaşam arayışının amaçlandığını, gıda sistemleri faaliyetleri aracılığıyla elde edilen ürünlerin değerinin yalnızca ekonomik bakımdan tanımlanmayıp, aynı zamanda bireysel ve sosyal ilişkilerin de önemsendiğini, tedarik zincirinde etik ilkelere dikkat edilen ve araçların dışarıda bırakıldığı bir yaklaşımın oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Dikkat edilecek olursa bu bileşenler, modernleşme modelinden ve bu modelin şekillendirdiği her türlü egemenlik biçiminden uzak ve farklı bir modele işaret etmekte ve yenilikçi uygulamalar aracılığıyla bu modelin çarpıklıklarının üstesinden gelinebileceğine dikkat çekmektedir.

Toprağa dönüş hareketinin tanımlanmasına yönelik sorunlar, toprağa

dönüşçüleri tanımlama çabasında da karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal bir yaşam tarzına ulaşmak amacıyla kırsal alanlara göç edenler, bilimsel literatürde çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Bu grup Mailfert (2007: 21) tarafından yeni-çiftçiler (neo-farmers), Jacob (1997: 16) tarafından yeni öncüler (new pioneers), Brunori, Rossi ve Maladrin (2011: 34) tarafından yeni-köylüler (neo-peasants) ve Belasco (2007: 83) tarafından toprağa dönüşçüler (back-to-the-landers) şeklinde ifade edilmektedir. Sabit bir kategoriye ve profile sahip olmayan bu grupları birleştiren temel özellik ise, kırsal alanlara göç deneyimleri ve anlamlı bir yaşam tarzı bileşeni olarak çiftçilik veya bahçecilik uygulamalarını benimsemeleridir (Orria, 2015/2016: 9). Dolayısıyla bahsi geçen gruplara yönelik olarak ortaya atılan çeşitli isimlendirmeler kendi içerisinde bazı belirsizliklere sahip olmakla birlikte her bir isimlendirme girişimi ortak bir geçerliliğe sahiptir ve kırsal alanlara göç edenlerle ilgili görece genel geçer bir tanım yapılmasına olanak sunmaktadır. Bu kapsamda toprağa dönüşçüler genel olarak, tamamen yeni bir yaşam tarzını deneyimlemek amacıyla kentsel alanlardan kırsal alanlara göç eden ve bu yeni deneyime başlarken tarım dışı yaşam tarzlarından ve/veya eğitim alanlarından gelmelerinden dolayı tarımsal üretim süreçleriyle ilgili bir geçmişe sahip olmayan insanlardır (Orria, 2015/2016: 9).

Bu insanların önemli bir kısmı, görece daha basit, kendi kendine yetebilen, ücretli emek ve pıyasadan bağımsız olarak kendi kendilerini idare edebilecekleri, doğayla daha yakın ilişkiler kurabilecekleri ve çevresel değerleri koruyabilecekleri bir yaşam tarzı arayışı içerisinde (Calvariano ve Otero, 2020: 205). Kapitalist sistem ve modern yaşam tarzı konusunda çeşitli açılardan hayal kırıklığına uğramış olan bu kentsel göçmenler, kırsal alanlarda bireysel kimlik ve özgürlük ihtiyaçlarının yanı sıra politik ve manevi motivasyonlarını karşılamanın bir yolu olarak daha sürdürülebilir yaşam tarzlarını denemek ve geliştirmek için bir test alanı bulmaktadır (Leal, 2014: 1; Viana, 2011: 1). Dolayısıyla kırsal alan, şehir hayatındaki koşturmacanın aksine sürdürülebilir bir yaşam tarzına duyulan özlemin doğayla iç içe yaşanabileceği ve hayatla bağın kurulabileceği ekonomik olarak erişilebilir bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır (Leal, 2014: 1; Viana, 2011: 2). Bir anlamda kırsal alanlarda yaşamak söz konusu grup için özgürlüğüne kavuşma, yaşamla bir bağ kurma, iç huzurunu yakalama ve daha sakin bir hayat anlamına gelmektedir. Ayrıca küçük ölçekli doğal tarım, tarımsal üretim ve tüketim süreçlerinin yerelleşmesi ile alternatif ekonomiler ve ağlar, toprağa dönüşçülerin kırsal alanla ilişkilendirilebilecek diğer özellikleri arasında yer almaktadır (Calvariano ve Otero, 2020: 205).

Tüm bu bilgiler ise, toprağa dönüşçülerin ekonomik, sosyal ve çevresel konularda çeşitli hassasiyetlere sahip olduklarını ve alternatif bir sistem arayışı içerisinde

kentsel alanlardan kırsal alanlara göç ettiklerini göstermektedir. Yani toprağa dönüşçülerin kentsel alanları terk ederek kırsal alanlara yerleşmelerinin çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, toprağa dönüşçüleri sadece yerleşim yerlerini değiştiren bir grup insan olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Toprağa dönüşçülerin bu hareketliliğinin ardında; mevcut tüketim kültüründen uzaklaşmak, çevresel değerlere saygılı bir hayat yaşamak, daha özgür hissetmek, kolektif olarak hareket edebilmek, bir arada yaşama kültürünü deneyimlemek, karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kurabilmek, yerel bilgi ve agro-ekolojik ilkeleri kullanarak üretim yapmak, bilgiyi paylaşmak ve kendi kendine yeterli bir tarımsal üretim sistemi oluşturmak gibi hedefler yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, toprağa dönüşçüler yalnızca kentsel yaşamın sıkıntılarından uzaklaşmak ve kentsel yaşamla birlikte gelen bazı sorunlardan (iş, stres ve yorgunluk gibi) kurtulmak amacıyla göç etmemektedir. Söz konusu göçlerin nedenleri ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel önceliklerin bir etkileşiminden kaynaklanmaktadır.

Literatür Taraması

Toprağa dönüş hareketi ve bu hareketi gerçekleştirenlerle ilgili literatürün büyük bir çoğunluğu Kuzey Amerika ve Birleşik Krallık deneyimlerine dayanmasına rağmen, özellikle 1960'lar ve 1970'ler boyunca ve bu tarihlerden günümüze kadar geçen zaman dilimi içerisinde dünyanın birçok kentleşmiş ve sanayileşmiş ülkesinde kent sakinleri tarıma dayalı bir yaşam tarzına ulaşmak amacıyla kırsal alanlara göç etmiştir. Elbette ki kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru gerçekleştirilen bu göç hareketi, hem göç edilen mekânlar hem de göç edenlerin profili anlamında homojen bir niteliğe sahip değildir. Çok sayıdaki uluslararası çalışma bu tespiti destekler niteliktedir. Toprağa dönüş hareketi ve toprağa dönüşçülerin özelliklerini analiz etmek amacıyla ortaya atılan araştırmalardan elde edilen çeşitli bulgular aşağıda özetlenmiştir:

Jeffrey C. Jacob (1996), Şubat ve Temmuz 1992 tarihleri arasında toplam 565 kişiyle yaptığı görüşmelere dayalı olarak Kuzey Amerika'da toprağa dönüşçülerin nasıl bir profile sahip olduğunu incelemiştir. Analiz sonucuna göre, toprağa dönüşçüler genellikle iyi eğitilmiş kentsel göçmenlerdir. Bu grupların %40'ı ya üniversiteye gitmiş ya da üniversiteden mezun olmuş, %18'i ise ya lisansüstü eğitim almış ya da yüksek lisans derecesine sahip olmuş bireylerdir. Ayrıca yapılan analizler toprağa dönüşçülerin çevresel ve sosyal konularda yenilikçi/ilerici görüşlere sahip olduğunu ancak bu ilerici görüşlerinin topluluk örgütlenmesi ve aktivizm konularında mütevazı düzeylerde kaldığını göstermiştir. Toprağa dönüşçüler için en öncelikli konuların başında; mahremiyet/özel yaşam (%98), kendi kendine vakit geçirmek (%91), kendi yemeğini pişirmek (%89) ve nesli

tükenmekte olan türlere yaşam ortamı sağlamak (%84) gelmektedir.

Kate Maifert (2007), Aralık 2002 ve Haziran 2006 tarihleri arasında Güneybatı Fransa'da toplam 20 çiftçiyle yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle gerçekleştirdiği çalışmada, başlangıç aşamasındaki toprağa dönüşçülerin temel kaynaklara erişim kazanmalarına yardımcı olan kişisel ağları nasıl inşa ettiklerini ve sürdürdüklerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamına alınan çiftçilerden 10'u daha önce çiftçilik deneyimine sahip kişilerden, kalan 10 kişi ise tarım dışı bir kökene sahip olanlardan seçilmiştir. İki grubun karşılaştırılmasına dayanan bu çalışmada, çiftçilik geçmişine sahip olanların sosyal sermayeye ulaşmak konusunda daha kolay sonuç almalarına karşın, tarım dışı bir kökenden gelenlerin çoğunlukla sosyal sermayeden yoksun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, çiftçilik kökenli toprağa dönüşçülerin çiftçiliğe ve yeni topluluklarına karşı güçlü bir bağlılıkları varken, tarım dışı bir kökenden gelenlerin her ikisine de daha az bağlılığı olduğu ortaya çıkmıştır.

Amy Trauger (2007), Şubat 2003 ve Şubat 2004 tarihleri arasında Orta ve Güney Pensilvanya'da bulunan sürdürülebilir tarım toplulukları üzerinde yürüttüğü çalışmada, daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşma konusunda tarımsal bir hayal ile motive olan, geçimini araziden sağlayan, çiftçiliğin çevresel sürdürülebilirliğine katkıda bulunan ve kendini toprağa dönüşçüler olarak tanımlayan bir grup kurucu tarafından oluşturulan organik pazarlama kooperatifi (Tuscarora Organik Yetiştiriciler Kooperatifi) içindeki emeğin kültürel boyutlarını araştırmıştır. Analiz sonucunda, Tuscarora Organik Yetiştiriciler Kooperatifi'ndeki neredeyse tüm çiftliklerin (özellikle de yüksek sermayeli olanların) aile emeğine dayalı tarım ideali yerine ücretli emek ve kapitalist işletme uygulamalarının bir sentezine dayandığı sonucuna ulaşılmıştır. Kooperatifte bir çiftlik dışındaki diğer tüm çiftliklerde göçmen işçilerin çalıştırıldığı ve bu işçilerin eşitlikçi çalışma koşullarından, otorite ve karar verme gücünden yoksun bırakılarak kırsal ötekiler olarak nitelendirildikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla bazı durumlarda bahsi geçen kooperatifte egemen sosyal adaletsizliklerin yıkılması bir yana yeniden yapılandırıldığı saptanmıştır.

Joan Gross (2009), 2004 yılı bahar döneminde Batı Oregon (ABD) kırsalındaki gıda güvensizliği sorununu araştırmak amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Alesa'nın Coast Range kasabası etrafında yaşayan 39 düşük gelirli sakinle yaptığı görüşmeler esnasında iki grubun (toprağa dönüşçüler ve freganistler) antikapitalist bakış açıları ve ana akım olmayan beslenme alışkanlıkları nedeniyle diğer kırsal topluluklardan ayrıldıklarını fark ederek, çalışmasını bu iki grubun yemek tercihlerini tanımlamak ve karşılaştırmak yönünde yoğunlaştırmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, her iki grubun da kapitalist sistem içerisinde zamanlarını emek üzerinden pazarlama fikrine karşı oldukları, gıda masraflarını ödeyebilmek için çalışmaktansa gıda için çalışmayı tercih ettikleri, hazır yiyecekleri (fast food) lanetledikleri ve yemek paylaşma, yemek pişirme ve birlikte yemek yeme gibi değerleri övdükleri saptanmıştır. Bununla birlikte, toprağa dönüşçülerin çok çeşitli gıda ürünleri ürettikleri, freganistlerin ise üretmek yerine diğerlerinin israf ettiği ürünleri ve vahşi doğada toplayabildikleri yiyecekleri tükettikleri belirtilmiştir.

Duarte Machado Sobral Leal (2014), Portekiz kırsalına yerleşen toprağa dönüşçülerin coğrafyası, çeşitliliği ve kırsal arazi kullanım planlaması ve yönetimine getirdiği fırsat ve tehditleri araştırmak amacıyla bir çalışma yürütmüş ve çalışmasını 100 kişiden oluşan havuzlanmış bir örnek grubu ile yapılan görüşmelere dayandırmıştır. Analiz sonucunda, toprağa dönüşçülerin Portekiz'in Güneybatı bölgesine ve Estrela dağlarının çevresine yerleştikleri saptanmıştır. Toprağa dönüşçülerin arazi kullanım yöntemleri, göç motivasyonları ve yaşam tarzı seçimleri anlamında çeşitliliğe sahip oldukları belirlenmiştir. Toprağa dönüşçülerin karşısındaki en büyük engel olarak, mevcut arazi kullanım planlaması ve bu planlamaya dayalı uygulamalara işaret edilmiştir. Bunlara ek olarak, toprağa dönüşçülerin çağdaş toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel düzeyde karşılaştığı zorluklara yanıt üretme konusunda önemli roller üstlenebileceğinin altı çizilmiştir.

Daniel Leonard (2015), Temmuz 2013 ve Mayıs 2014 tarihleri arasında Manitoba'daki (Kanada) dört farklı çiftlikte, toprağa dönüşçüler olarak adlandırılan yedi kişi üzerinde yürüttüğü çalışmada, insanları toprağa dönüş hareketine katılmaya yönlendiren motivasyonları ve toprağa dönüşçülerin hâlihazırda kullandıkları uygulama türleri ve onları bu uygulama türlerini kullanmaya yönlendiren faktörleri araştırmıştır. Yapılan analizler sonucunda, toprağa dönüşçülerin sürdürülebilir şekilde yetiştirilen taze gıdalara erişebilme arzusu, yoksullar ve diğer çiftçilerle dayanışma, çiftçiliğin gerektirdiği fiziksel çalışma koşullarından memnuniyet duyma, sürdürülebilir bir yaşam tarzını yaşama arzusu, sosyal adalet arzusu, çiftçiliğin beraberinde getirdiği maneviyat, özerklik, aile ile geçirilen zaman, çocukları doğada yetiştirme arzusu ve ofis odaklı çalışmanın reddi gibi motivasyonlarla kırsal alanlara göç ettiği saptanmıştır. Çalışmada tüm katılımcıların sürdürülebilirliği tarımsal uygulamalarının temel itici gücü olarak kabul ettikleri ileri sürülmüştür. Dolayısıyla toprağa dönüşçülerin hiçbirisinin tarımsal uygulamalarında kimyasal gübre, böcek ilacı ve diğer fosil yakıt bazlı dış girdilere güvenmediği, bunlar yerine kompostlama ve ürün rotasyonu yoluyla toprak verimliliğini artırma yollarını araştırdıkları

belirtilmiştir.

Brigida Orria ve Vincenzo Luise (2017), Mart 2015 ve Eylül 2015 tarihleri arasında toplam 26 kişiyle gerçekleştirdikleri görüşmelere dayalı olarak, Campania bölgesindeki (Güney İtalya) iç alanlarda toprağa dönüşçülerin durumunu analiz etmiştir. Araştırmada, toprağa dönüşçülerin ortak hareket etme, bilgi paylaşma, çevre için sorumluluk alma ve gezegene sosyal değişimin gerçekleştiği bir alan olarak bakma anlamında yenilikçi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, toprağa dönüşçülerin hepsinin benzer etik düşüncelerle hareket etmelerine karşın aralarındaki farklılığın çoğunlukla pazarla ilişkiler söz konusu olduğunda ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aralarında yeni bir Pazar nişi yaratmaya çalışan ılımlılar olduğu gibi piyasaya düşman olan ve onun yerine takas ve diğer mübadele biçimlerini getirmeyi amaçlayan radikal grupların da olduğu belirtilmiştir.

Myriam Simard, Laurie Guimond ve Julie Vézina (2017), 2006 ve 2007 yılları arasında Québec'in iki zıt bölgesinde (Brome-Missisquoi ve Arthabaska) yaşayan toprağa dönüşçüler, uzun süredir kırsalda yaşayanlar, yerel örgüt liderleri ve belediye yetkilileri olmak üzere toplam dört grup arasındaki kendilerini ilgilendiren tüm konularla alakalı hem işbirliğine hem de karşıtlığına dayalı ilişkilerin genel bir resmini sunmak amacıyla bir saha araştırması yürütmüştür. Toplam 93 kişiyle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, söz konusu gruplar arasındaki ilişkiler anlamında üç ana eğilimin olduğu görülmüştür. İlki, nüfus azalması ve yaşlanma ile mücadele etme konusunda bir fikir birliğinin olduğu yönündedir. İkincisi, ağırlıklı olarak ekonomik konular olmak üzere sosyal ve ekonomik konularda bir belirsizlik durumunun ortaya çıktığı, bu alanlardaki etkileşimlerde sürekli dalgalanmalar yaşandığı yönündedir. Üçüncüsü ise, güç mücadelelerini tetikleme olasılığı daha yüksek olan politik, çevresel ve tarımsal konularda aykırılıklar ve çatışmaların açıkça ortaya çıktığı yönündedir.

Araştırma Yöntemi

Giriş kısmında belirtilen araştırma sorularının yanıtlanması için toprağa dönüşçüler kategorisi (daha önceleri kentsel alanlarda yaşayan ve çalışan ancak bu alanları ve mesleklerini bırakarak kırsal alanlara göç eden ve bu alanlarda tarımsal faaliyetlerle uğraşan kişiler) içerisinde olan 24 kişi ile görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin uygulandığı çalışmada katılımcılara 40 soru yöneltilmiştir. Bu sorular beş ana başlık çerçevesinde kategorileştirilmiştir. Bu kategoriler; iş deneyimi, toprağa dönüşçülerin göç coğrafyası ve motivasyonları, yaşam tarzı, kır-kent algısı ve yerel halkla ilişkisi ile ilgilidir.

Görüşülen kişilerin seçilmesi, görüşmelerin tasarlanması ve analizi kapsamında öncelikle toprağa dönüşçüler olarak tanımlanabilecek olan katılımcılarla sosyal medya hesapları (instagram, youtube vb.) aracılığıyla iletişime geçilmiştir. Bazı durumlarda ise, görüşmeye katılanlara kendileri gibi bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek olan tanıdıkları/yakınları/akrabaları olup olmadığı sorularak yeni katılımcılara ulaşılmıştır. Örneklem seçim yöntemi olarak kartopu örnekleme yönteminin seçilme sebebi, hem bazı katılımcıların görüşme talebimize olumlu ya da olumsuz herhangi bir geri dönüş yapmamış olması hem de Türkiye’de toprağa dönüşçülere ilişkin olarak herhangi bir nüfus sayımı, resmi ve/veya resmi olmayan bir liste bulunmamasıdır. Görüşmeler, katılımcıların tercihlerine ve koşullarının uygunluğuna bağlı olarak 7 katılımcıyla Zoom, 17 katılımcıylaysa, WhatsApp görüşmesi aracılığıyla görüntülü olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler toplam 962 dakika 3 saniye sürmüştür. Görüşmelerin 20’si (834 dakika 25 saniyesi) sorumlu yazar tarafından 4’ü (127 dakika 38 saniyesi) ise, ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ses kayıtlarının deşifre işlemleri de ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ses kayıtlarının deşifresi yapılırken görüşülen kişilerin isimlerine yer verilmemiştir. Bunun yerine görüşülen kişilerin göç ettikleri yer ve yaşlarına göre bir kodlama yapılmıştır. Örneğin, Muğla’nın Selimiye köyüne göç eden ve 40 yaşında olan bir katılımcı çalışmada S(40) olarak kodlanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırma amacına uygun olarak toprağa dönüşçülerin tarımsal üretim süreçleriyle ilişkileri, ne tür bir üretim şeklini benimsedikleri, üretim yapmayı nasıl öğrendikleri, göç etmeden önce nerede yaşadıkları ve nereye göç ettikleri, kırsal alanlara göç etme nedenleri, göç ettikten sonraki yaşam tarzları, kır-kent algıları ve göç ettikleri yerlerde yaşayan yerel halkla nasıl bir ilişki kurdukları incelenmiştir. Bu kapsamda görüşme verilerinin analiz edilmesiyle elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

İş Deneyimi

Günümüzde yerel ekonomilerde görece ikincil faaliyet alanı olarak işlev gören ve çoğunlukla yaşlı ve emekli yerel halk tarafından yürütülen tarımsal faaliyetler, toprağa dönüşçüler için arzu edilen ve yoğun rekabetin, kâr odaklılığın ve kitlesel üretimin egemen olduğu bir dünyada alternatif bir ekonomik ve sosyal sistem yaratabilme noktasında önemli bir iş alanı anlamına gelmektedir. Burada ilginç olan husus, toprağa dönüşçülerin geçmişlerinde tarımsal faaliyetlerden tamamen farklı iş alanlarında çalışmış olmalarıdır. Aralarında 1 ilköğretim, 1 lise, 2 ön lisans, 17 lisans, 2 yüksek lisans ve 1 doktora mezunu olan katılımcılar, kentsel alanları terk etmeden önce görece prestijli denilebilecek iş alanlarında

çalışmıştır. Çalışmada bu başlık altında katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi, “Göç etmeden önce hangi meslek dalında çalışıyordunuz?” şeklindedir. Bu soru kapsamında alınan yanıtlar katılımcıların en fazla bilişim teknolojileri, ikinci olarak eğitim ve üçüncü olarak ilaç ve medikal ürünler sektöründe çalıştıklarını göstermiştir. Bunların dışında katılımcılar sırasıyla medya, iletişim ve yayıncılık, sanayi, gıda, ticaret, adalet ve güvenlik, sigortacılık, turizm, finans, iş ve yönetim gibi sektörlerde çalışmıştır (Tablo 1).

Katılımcılar göç etmeden önce çok farklı iş alanlarında çalışırken göç süreciyle birlikte ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayalı bir yaşam tarzına geçmiştir. Bu, tarımın ve tarımsal faaliyetlerin tarım dışı yaşam tarzından ve/veya eğitim alanlarından gelen insanlar tarafından tam zamanlı bir meslek olarak benimsendiği anlamına gelmektedir. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen sorulardan ikincisi, “Daha önce tarımla ve tarımsal üretim süreçleriyle bir ilişkiniz oldu mu?” şeklindedir. Bu soru bağlamında katılımcılardan ağırlıklı olarak üç yanıt alınmıştır. Bunlar: Hayır/Yok, çocukluk döneminde aileye yardım etme şeklinde ve son olarak saksı tarımı/balkon bahçeciliği tarzındadır. Katılımcılar arasında göç etmeden önceki yaşamlarında tarımsal üretim süreçleriyle ilişkisi olduğunu belirtenler (B(41) ve K(32)) olmakla birlikte, büyük bir çoğunluğunun geçmişte toprakla temasının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1). Katılımcıların büyük bir bölümünün geçmişte tarımsal üretim süreçleriyle doğrudan bir ilişkisi olmamasına karşın ekonomik, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir bir üretim tarzına ulaşmak konusunda ciddi hassasiyetleri olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılara sorulan “Ne tür bir üreticilik/çiftçilik yapıyorsunuz?” sorusuna alınan yanıtlar bu tespiti doğrular niteliktedir. Bu soruya ilişkin olarak katılımcılar tarafından vurgulanan bazı görüşler şu şekildedir:

Dışa bağımsız, sürdürülebilir bir model oluşturmak niyetim var. Hedeflerimden bir tanesi bu. Tabii ki %100 dışa bağımsızlık çok zor. İllaki bazı gereksinimleriniz dışarıdan karşılamanız gerekiyor. Ama ben mümkün olduğunca dışa bağımsız ve sürdürülebilir bir sistem oluşturmaya çalışıyorum. Bunun için de %100 geri dönüştürülebilir, tamamen doğa dostu, doğal ve kimyasal olmadan tarım yapmaya çalışıyorum. G(41)

Teknik olarak literatürde bizim yaptığımız üretim şeklinin karşılığı nedir bilmiyorum ama biz en geleneksel, en doğal halini yapmaya çalışıyoruz. Endüstriyele hiçbir şekilde bulaşmamış ya da endüstriyele hizmet edecek herhangi bir destek ve ilaç gibi girdiler kullanmadan yapmaya çalışıyoruz. Yani kelimenin tam anlamıyla doğal. Doğal gübrelerle destekleme haricinde ekstra bir şey yapmıyoruz. F(41)

Yaptığımız iş tamamıyla kimyasalsız ve gelenekseldir. Yani 100 sene önce bu toprağın insanları nasıl üretim yapıyorlarsa biz de aynı şekilde üretim yapmaya çalışıyoruz. Özellikle hayvanlarımıza genetiği değiştirilmiş olarak yetiştirilen ürünlerden yapılan yemleri vermemeye çalışıyoruz. Kesinlikle suni yem kullanmıyoruz. A(42)

Tablo 1: Toprağa Dönüşçülerin Geçmiş ve Mevcut İş Deneyimleri

Eğitim Durumları	Göç Etmeden Önceki Meslekleri/ Çalıştıkları Sektörler	Daha Önce Tarımsal Üretim Süreçleriyle Bir İlişkileri Olup Olmadığı	Üretim Şekilleri
İlköğretim (1 kişi) Lise (1 kişi) Ön Lisans (2 kişi) Lisans (17 kişi) Yüksek Lisans (2 kişi) Doktora (1 kişi)	Bilişim teknolojileri sektörü (5 kişi) Eğitim sektörü (3 kişi) İlaç ve medikal ürünler sektörü (3 kişi) Medya, iletişim ve yayıncılık sektörü (2 kişi) Sanayi sektörü (2 kişi) Gıda sektörü (2 kişi) Ticaret sektörü (2 kişi) Adalet ve güvenlik sektörü (1 kişi) Sigortacılık sektörü (1 kişi) Turizm sektörü (1 kişi) Finans sektörü (1 kişi) İş ve yönetim sektörü (1 kişi)	Hayır/Yok (10 kişi), Çocukluk döneminde aileye yardım etme şeklinde (7 kişi), Saksı tarımı/ balkon bahçeciliği (5 kişi), Ziraat mühendisliği mezunu olması nedeniyle geçmişte toprakla temasının olduğu şeklinde (1 kişi) Evet (1 kişi)	Doğal tarım (16 kişi) Entansif tarım (2 kişi), Permakültür (1 kişi), İyi tarım (1 kişi), Susuz tarım (1 kişi), Arı odaklı arıcılık (1 kişi), Ekolojik tarım (1 kişi) Hayvancılıkta verimli üretim meyvecilikte organik tarım (1 kişi),

Toprağa dönüşçüler kendi içerisinde önemli farklılıkları barındırmakla birlikte

bu bireyleri/grupları birleştiren temel özellikler, kırsal alanlara göç etmeleri ve çiftçilik (bitkisel ve hayvansal üretim) ve/veya bahçecilik uygulamalarını yaşam tarzlarının bir bileşeni olarak kabul etmeleri ve benimsemeleridir. Toprağa dönüşçüler önceki iş deneyimlerinden oldukça farklı bir alan olan tarımı ve tarımsal faaliyetleri tercih etmiş olmalarına karşın, bu bireylerin/grupların çiftçiliği/üreticiliği öğrenme şekilleri farklılaşmaktadır. Katılımcıların “Çiftçilik/üreticilik yapmayı nasıl öğrendiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, söz konusu grubun üreticiliği tek bir kaynaktan öğrenmediği ortaya çıkmıştır. Üreticiliği öğrenme konusunda toprağa dönüşçüler tarafından belirtilen bazı görüşler şu şekildedir:

İnternette öğrenildi. Youtube ve çevredeki köylülerden diyebiliriz. Biraz da belediye eğitimlerinden faydalandık. P(28)

Hayvancılık yapan bir komşum var ilk olarak ondan çok şey öğrendim. İkincisi, youtubedan öğreniyorum. Üçüncüsü, çeşitli kitaplar okuyorum. Hepsi beraber, tek bir şey değil yani. A(46)

Çiftçilik yapmayı internette öğrendim. Yani öğrendim mi öğrenmedim mi tartışılır ama. Kitaplardan, internette, tanıştığım çiftlik sahiplerinden öğrendim. Annem babam da benim iyi kötü çiftçilikle uğraşiyor. Bir süredir onlar da burada. Onlardan da öğrendim. G(32)

Toprağa dönüşçülerin ürün yetiştirme ve hayvancılığı öğrenme yöntem ve araçları değişkenlik gösterse de katılımcıların çoğu ürettiği ürünleri satmakta ve tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri kazançla hayatlarını devam ettirmektedir. U(43), P(28), K(37) ve G(41) dışındaki katılımcıların tamamı satış yaptıklarını belirtmiştir. Ürettiği ürünleri sattığını ifade eden katılımcılar, satış işlemini daha çok instagram/facebook/youtube hesapları aracılığıyla, eşe/dosta/yakınlara elden satış şeklinde, internet aracılığıyla, yerel pazarlar aracılığıyla ve online satış şeklinde gerçekleştirmektedir. Bunların dışında ürünlerini whatsapp/mail hesapları, sanal pazarlar, mezbahaneler, seralar ve şarküteriler gibi çeşitli platformlar aracılığıyla satan katılımcılar da bulunmaktadır (Sırasıyla G(38), K(32), D(35), G(40) ve A(31)). Ürettikleri ürünleri pazarlama şekilleri ilk beş kategori içerisinde yer alan toprağa dönüşçülerin genellikle lisans mezunu oldukları görülmektedir. Lisans mezunu olanların dışındakiler yüksek lisans (Y(35)), ön lisans (A(34)) ve (K(38)), lise (B(41)) ve ilköğretim (S(40)) mezunudur (Tablo 2).

Tablo 2: Toprağa Dönüşçülerin Ürettikleri Ürünler ve Pazarlama Yöntemleri

Üreticilik Yapmayı Öğrenme Araç ve Yöntemleri	Ne Ürettikleri	Ürettikleri Ürünleri Pazarlama Şekilleri
Okuma/Araştırma (10 kişi) Aile büyükleri (9 kişi) Sosyal medya (8 kişi) Köylüler (8 kişi) Deneme-yanılma (7 kişi) İnternet (4 kişi) Belediye eğitimleri/kursları/atölyeleri (3 kişi) Ziraat mühendisleri (3 kişi)	Bitkisel üretim (Domates, biber, brokoli, Lahana, karpuz, salatalık, patates, soğan, marul, ceviz, elma, armut, erik, salça, sos, erişte, sirke ve sirke ikameleri, probiyotik ürünler, bitki çayları, zeytin, kayısı, kuruyemişlik kabak, maydanoz, pırasa, fındık, pekmez, dağ çileği reçeli, ada çayı, kekik, biberiye ve papatya, kabak çekirdeği, salep, çilek, narenciye, hünnap, trabzon hurması, kızılıcık, dut, uçucu yağ, ağrı kesici merhem, uykuya geçişi rahatlatıcı merhemler, kozalak şurubu, fasulye, mısır) Hayvansal üretim (İnek, koyun, keçi, tavuk, çin kazı, ördek, tavşan, yumurta, süt ve süt ürünleri, tereyağı, bal)	Instagram/Facebook/ Youtube (9 kişi) Eşe/Dosta/Yakınlara elden satış (5 kişi) İnternet (4 kişi) Yerel pazarlar (4 kişi) Online satış (2 kişi) Whatsapp/Mail (1 kişi) Sanal pazarlar (1 kişi) Mezbahane (1 kişi) Serada (1 kişi) Şarküteri (1 kişi)

Toprağa Dönüşçülerin Göç Coğrafyası ve Motivasyonları

Toprağa dönüşçüler genel olarak yoğun nüfuslu kentsel alanlardan kırsal alanlara göç etmektedir. Çoğunun göç etmeden önceki yaşamında doğrudan çiftçilik/üreticilik deneyimi olmasa da bu bireyler/gruplar tavuktan keçiye, koyundan tavşana, peynirden tereyağına, baldan pekmeze kadar çok çeşitli türlerde bitkisel ve hayvansal ürünler üretmektedir. Kırsal alanlarda daha iyi bir yaşam ve çalışma koşullarına sahip olabileceklerini düşünerek göç eden katılımcıların büyük bir bölümü göç etmeden önce İstanbul, İzmir, Ankara, Muğla, Mersin ve Balıkesir gibi büyükşehirlerde yaşamıştır. Katılımcılar arasında (G(40)) büyükşehirler dışında kalan kentsel alanlarda (Yozgat) yaşayanlar da yer almaktadır. Katılımcıların göç edilen yer bakımından en çok tercih ettiği kentlerin başında Muğla gelmektedir. Muğla'ya göç eden katılımcılar göç etmeden önce İstanbul (F(41) ve A(34)), İzmir (K(38) ve F(41)) ve Muğla (Z(36)) gibi kentlerde yaşamıştır. Muğla'dan sonra en çok tercih edilen kent İzmir'dir. Bu kente göç etmeden önce katılımcılar İstanbul (Y(41)), İzmir (A(42)) ve Ankara (Y(35)) gibi kentlerde yaşamıştır. Bunların dışında katılımcıların göç ettikleri

kentler arasında Balıkesir (D(35) ve G(41)), Denizli (S(40) ve A(23)), Nevşehir (M(37) ve B(41)), Antalya (U(43)), Kocaeli (P(28)), Manisa (K(32)), Ordu (G(38)), Burdur (K(37)), Kırşehir (G(30)), Yozgat (G(40)), Samsun (G(32)), Mersin (A(31)) ve Kırklareli (A(46)) gibi kentler de yer almaktadır (Tablo 3). Aşağıda yer alan Tablo 3'te de görüleceği üzere, bu çalışma kapsamında ele alınan toprağa dönüşçülerin geçmişi çok eski dönemlere dayanmamaktadır. Katılımcıların verdiği bilgilerden hareketle, toprağa dönüş hareketinin Türkiye'de son 20 yıl içerisinde gerçekleştiği ve yavaş bir ivmeyle de olsa yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Toprağa Dönüşçülerin Coğrafyası ve Göç Tarihleri

Göç Etmeden Önce Yaşadıkları Yer	Göç Ettikleri Yer	Göç Ettikleri Tarih
İstanbul (12 kişi)	Alaylı köyü (İzmir)**	2020 (7 kişi)
İzmir (4 kişi)	Uğrar köyü (Antalya)**	2019 (4 kişi)
Ankara (3 kişi)	Pirceler köyü (Kocaeli)**	2016 (4 kişi)
Muğla (2 kişi)	Öveçli köyü (Manisa)**	2021 (3 kişi)
Mersin (1 kişi)	Danışment köyü (Balıkesir)**	2018 (2 kişi)
Yozgat (1 kişi)	Sarıkavak köyü (Denizli)**	2017 (2 kişi)
Balıkesir (1 kişi)	Bahçeli köyü (Nevşehir)	2013 (1 kişi)
	Kavakarası köyü (Muğla)**	2004 (1 kişi)
	Göbü köyü (Ordu)**	
	Ağaçlıhüyük köyü (Muğla)	
	Kayalı köyü (Burdur)	
	Yusuflu köyü (İzmir)	
	Aşağıdağdere köyü (Denizli)	
	Mazı köyü (Nevşehir)	
	Yukarıbey köyü (İzmir)	
	Güllüyük köyü (Kırşehir)	
	Gökçekışla köyü (Yozgat)	
	Zorlar köyü (Muğla)	
	Gönen (Balıkesir)*	
	Fevziye köyü (Muğla)	
	Fevziye köyü (Muğla)	
	Akıncılar köyü (Kırklareli)	
	Gökçekent köyü (Samsun)**	
	Arslanköy (Mersin)**	

* Katılımcı güvenlik gerekçesiyle göç ettiği köyün ismini vermek istememiştir. Sadece Gönen ilçesine bağlı bir dağ köyünde yaşadığını belirtmiştir.

** 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı Büyükşehir Yasasıyla Büyükşehir Belediyesi

sınırları içerisinde kalan belde belediyeleri ve köyler tüzel kişiliklerini kaybederek mahalleye dönüştürüldükleri için İzmir, Antalya, Kocaeli, Manisa, Balıkesir, Denizli, Muğla, Ordu, Samsun ve Mersin illerine bağlı köylere göçen katılımcıları bu kapsamda düşünmek faydalı olacaktır.

Dikkat edilecek olursa, toprağa dönüşçülerin yerleşim alanı tercihleri Karadeniz'den Akdeniz'e, Ege'den Orta Anadolu'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Kentsel alanlardan kırsal alanlara göç etmek toprağa dönüşçülerin ortak bir özelliğidir; ancak toprağa dönüşçüleri sessizce işlerini bırakıp çiftçi olmaya çalışan ve bu kapsamda bir coğrafi hareketliliği gerçekleştiren insanlar olarak tanımlamak eksik bir çıkarım olacaktır. Toprağa dönüşçülerin kırsal alanlara göç etme ve tarımsal faaliyetlere yönelme tercihlerinin ardında farklı etkenler bulunmaktadır. Bu kategori çerçevesinde sorulan sorulara alınan yanıtlar analiz edildiğinde, sekiz ana etken ortaya çıkmıştır. Bunlar: Kent yaşamının zorlukları, iş ve çalışma koşullarına ilişkin sorunlar, daha sakin ve huzurlu bir yaşam arayışı, doğa ile yakın bir temas içinde olmak, gıda güvenliği kaygısı, çocuk yetiştirmek için uygun bir ortam arayışı, sağlık sorunları ve sosyo-politik güvenlik sorunudur (Tablo 4).

Tablo 4: Toprağa Dönüşçüler ve Göç Motivasyonları

Daha Önce Kırsal Alanda Yaşama Deneyimleri	Göç Edecekleri Yerleşim Alanını Tercih Sebepleri	Göç Motivasyonlarının Ardındaki Sebepler
Hayır (21 kişi) Evet (3 kişi)	Memleketi olması (10 kişi) İklim (7 kişi) Sosyolojik nedenler (7 kişi) Ekonomik sebepler (6 kişi) Toprak verimliliği (4 kişi) Göç etmeden önceki yaşadıkları alana yakınlık (3 kişi) Doğası (3 kişi) Ailevi nedenler (2 kişi)	Kent yaşamının zorlukları (13 kişi) İş ve çalışma koşullarına ilişkin sorunlar (11 kişi) Daha sakin ve huzurlu bir yaşam arayışı (6 kişi) Doğa ile yakın bir temas içinde olmak (5 kişi) Gıda güvenliği kaygısı (4 kişi) Çocuk yetiştirmek için uygun bir ortam arayışı (4 kişi) Sağlık sorunları (3 kişi) Sosyo-politik güvenlik sorunu (1 kişi)

Katılımcıların “Niçin alışmış olduğunuz bir hayat tarzını bırakarak göç ettiniz, sizi göç etmeye motive eden faktör/faktörler nelerdi?” sorusuna verdikleri

bu yanıtlar, göç sürecine birden fazla nedenden dolayı motive olduklarını göstermektedir. Katılımcıların çoğunun güçlü bir şekilde motive olmasına neden olan en önemli etkenlerden biri, kent yaşamının zorluklarıdır. Bu grupta yer alan katılımcılar için kalabalıktan sıkılmak, ev ve iş yeri arasında gidip-gelme mesafesinin artması, trafik yoğunluğu, gürültü kirliliği, kentsel yaşamın yarattığı stres, kentsel yaşama alışamamak/ayak uyduramamak, kentsel alanlarda barınma/kira masraflarının yüksek oluşu ve kentsel alanlardaki kaotik ortam göç etme kararlarında kritik bir rol oynamıştır. Örneğin, bir katılımcı daha önce yaşadığı kentsel alandan (İstanbul) göç gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

Artık ben öyle bir hale gelmişim ki İstanbul'da. Evden çıkıyordum, bu yaz-kış da dâhil olmak üzere. Dışarıda yağmur yağıyor, ben güneş gözlüğü ve kulaklık ile geziyordum. Neden? İnsanlarla göz göze gelmek istemediğimden. Çünkü o kadar fazla kalabalık bir haldeyiz ki ben işe giderken kulaklığımı takıyorum, gözlüğümü takıyorum metroya öyle biniyorum. Bu artık beni çok büyük çıldırtmaya başladı. Metroda otururken dahi karşımdaki insanla göz göze gelemiyordum ve bu bana sıkıntı yapmaya başladı. Bir şey fark ettim ki çalıştığım yer veya sosyal hayatım dışında dışarıdaki hayattan zevk almıyordum. İnsanlar beni bir yere davet ediyor zevk almıyorum. Dolayısıyla bunlar çok üst üste gelince dedim ki artık göç etme zamanı geldi. U(43)

Toprağa dönüş deneyimini gerçekleştiren bu katılımcı için yaşadığı kentsel alandaki yoğun nüfus ve kentsel alandan zevk almaması, hayatında farklı bir şey yapmaya başlaması için ilk adım olmuştur ve bu farkındalık harekete geçmek için kişisel bir motivasyon kaynağı haline gelmiştir. Bir başka katılımcının kent yaşamının zorlukları konusundaki görüşü ise şu şekildedir:

Hemen söyleyebilirim. Trafik sorunu. Rahmetli babam da hep aynı şeyi söylerdi. Trafikte günde dört saat harcayacak kadar uzun değil hiçbir insanın ömrü derdi. İstanbul'un trafiği beni çok yordu. Çok daraldığımı hissediyordum. Ki ben çok yeşilliğin, çok bahçenin içerisinde bir yerde yaşıyordum. İstanbul'un çok şanslılarındandım. Ama git gel beni çok yordu. Ben bu trafiği kaldıramayacağımı fark ettim. G(38)

Yaşam Tarzı

Toprağa dönüşçüler için kentsel yaşamdan ve kentsel yaşamın beraberinde getirdiği nüfus yoğunluğu, iş, stres, yorgunluk, kirlilik, ikincil ilişkiler ve yaşam maliyeti gibi sorunlarla yaşamaktan vazgeçmek bir tercihtir. Kentsel yaşamın sıkıntılarına ve yüklerine katlanmayı reddederek kırsal alanlara göç eden toprağa dönüşçüler, tercihlerini hem yeni bir hayat projesi olarak değerlendirmekte

hem de ekolojik sürdürülebilirliğe giden toplumsal dönüşümün bir yolu olarak görmektedir (Calvariano ve Otero, 2020: 205). Bu kapsamda çalışmada toprağa dönüşçülerin eski ve yeni hayat tarzları arasındaki farklılıkları anlayabilmek amacıyla çeşitli sorular hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Bu kategori altında görüşmeye katılanlara yöneltilen sorulardan birisi, “Göç ettikten sonra hayatınızda ne tür değişiklikler oldu?” şeklindedir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen yanıtlar analiz edildiğinde, on iki farklı tema ortaya çıkmıştır. Bunlar: Yaşam kalitesinde artış, daha esnek çalışma saatleri, doğayı tanıma/fark etme fırsatı, kendisine/ailesine zaman ayırabilme, daha özgür hissetme, birincil ilişkiler kurma, sorumluluk alanı değişikliği, sağlık sorunlarından kurtulma, bedensel yorgunluk yaşama, günlük rutinlerin değişimi, yalnızlık çekme ve sosyal imkânların değişimidir. Yaşam kalitesindeki artış katılımcıların en sık belirttiği değişiktir. Bu konuya ilişkin katılımcılar tarafından vurgulanan bazı görüşler şu şekildedir:

Kendimi daha özgür hissettim. En basitinden eğer annem hastalanırsa istediğim vakit annemin yanına yardıma gidebileceğim rahatlığı bile bana bir huzur verdi. Huzur önemli bir noktası bu sürecin. Aslında yaşadığım evin ve çevrenin verdiği ferahlıkla yaşam kalitesindeki artışı hissettim. A(23)

Çok büyük bir huzur yakaladık. Ben hep şöyle diyorum sanki ölmedim ama yeniden doğdum. Tanımlayamıyorum tam olarak ama şu an yaşadığımız hayat öncekinden çok farklı. Bize ruhsal olarak çok iyi geldi. Ben orada yaşamıyordum. Özüme döndüğümü hissediyorum. Orada sanki kendi özümü kaybetmişim ve burada şu an yeniden onu yakalıyorum. Yeniden doğuyorum gibi. Öyle bir his. K(38)

Açıkçası dünyanın küçük dertleriyle uğraşıp büyük sorunlar yaratıyordum diye düşündüm. Burada yaşam anlamında rahatız. Kendiniz ne kadar sorumlu bir insansanız o kadar güzel bir yaşam sürebilirsiniz köy hayatında. Şu anda çok huzurluyum. Dünyanın gereksiz dertlerinden uzaklaştım. Kendi halimde üretimimi yapmaya çalışıyorum. Köy hayatına gelince hayattan zevk almaya başladım. M(37)

Bu yanıtlar katılımcıların mevcut yaşam tarzlarının eskisine kıyasla önemli değişikliklerden geçtiğini göstermektedir. Bu da bir anlamda toprağa dönüşçülerin gerçekçi olmayan beklentiler (göç ettikten sonra yaşam tarzlarının daha iyi olacağına yönelik inançları) içerisinde olmadıklarını aksine göç motivasyonlarının ardında yatan bazı sorunların üstesinden gelebilme olanağına sahip oldukları için önceki hayatlarına kıyasla görece daha iyi bir

yaşam standardına ulaştıklarını göstermektedir (Tablo 5).

Elbette ki toprağa dönüşçülerin göç ettikten sonra hiçbir sorun ile karşılaşmadığı, tüm sorunlarından arındıkları ve göç sürecinin bütün sorunların çözümü olduğu gibi bir yorumda bulunmak da hatalı olacaktır. Birçokları için toprağa dönüş hareketi daha mutlu bir yaşama ulaşma, içsel benliğe daha yakın olma, hem kendisi hem de içerisinde yaşadığı toplum için iyi bir şey gerçekleştirme yolu olarak görülse de göç süreciyle birlikte birtakım sorunlarla karşı karşıya kalılabilmektedir (Orria, 2015/2016: 116). Katılımcılara yöneltilen “Göç ettikten sonra ne tür sorunlar ile karşılaştınız?” sorusuna verilen yanıtlar sorunların çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Bu soru kapsamında alınan yanıtların analizi sonucunda altı temel sorun ortaya çıkmıştır. Bunlar: Yerel halka uyum sorunu, sosyalleşme sorunu, ısınma sorunu, aile üyelerini ikna sorunu, teknoloji ve internet bağlantısı sorunu ve köy yaşamındaki bazı hizmetlerin maliyetli olması sorunudur. Katılımcılar arasında göç ettikten sonraki süreçte herhangi bir sorun ile karşılaşmadığını belirtenler de bulunmaktadır (G(30), D(35), B(41), S(40), M(37) ve K(32)).

Katılımcılar özellikle gıda üretim sürecinde çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Katılımcıların “Yeni yaşam tarzınızda gıda üretimi çabanız anlamında karşılaştığınız temel zorluklar nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar, beş ana soruna işaret etmektedir. Bunlar: Tarımsal girdilerdeki artan maliyetlerle ilgili sorunlar, toprak yapısına ilişkin sorunlar, atalık tohuma erişim sorunu, iklimsel sorunlar ve destekleme yardımlarına erişim sorunudur. Bunlar dışında katılımcılar tarafından belirtilen diğer sorunlar deneyimsizlikten kaynaklı sorunlar (Y(41) ve A(42)), ürünü değerinde satamama sorunu (M(37) ve B(41)), zararlılarla mücadelede doğal alternatifler bulma zorluğu (P(28)), atalık tohumdan istenilen verimi elde edememe sorunu (K(32)), bürokratik sorunlar (G(40)) ve köylünün kendisinin tercih ettiği doğal üretim şekline karşı hassas bir tavır içerisinde olmamasıdır (Z(36)) (Tablo 5).

Tablo 5: Toprağa Dönüşçülerin Göç Ettikten Sonraki Yaşam Tarzı ve Karşılaştığı Sorunlar

Göç Ettikten Sonra Yaşam Tarzlarında Meydana Gelen Değişiklikler	Göç Ettikten Sonra Karşılaşılan Sorunlar	Gıda Üretimi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar
Yaşam kalitesinde artış (13 kişi) Daha esnek çalışma saatleri (8 kişi) Doğayı tanıma/fark etme fırsatı (7 kişi) Kendisine/aillesine zaman ayırabilme (4 kişi) Daha özgür hissetmek (3 kişi) Birincil ilişkiler kurmak (3 kişi) Sorumluluk alanı değişikliği (3 kişi) Sağlık sorunlarından kurtulma (2 kişi) Bedensel yorgunluk yaşamak (2 kişi) Günlük rutinler değişti (2 kişi) Yalnızlık çekmek (1 kişi) Sosyal imkân değişikliği (1 kişi)	Yerel halka uyum sorunu (13 kişi) Sorun yaşamadım (6 kişi) Sosyalleşme sorunu (3 kişi) Isınma sorunu (3 kişi) Köy yaşamındaki bazı hizmetlerin maliyetli oluşu (1 kişi) Aile üyelerini ikna sorunu (1 kişi) Teknoloji ve internet bağlantısı sorunu (1 kişi)	Sorun yaşamadım (6 kişi) Tarımsal girdilerdeki artan maliyetler (6 kişi) Toprak yapısına ilişkin sorunlar (3 kişi) Atalık tohuma erişim sorunu (3 kişi) İklimsel sorunlar (3 kişi) Destekleme yardımlarına erişim sorunu (3 kişi) Ürünü değerinde satamama sorunu (2 kişi) Deneyimsizlikten kaynaklı sorunlar (2 kişi) Zararlılarla mücadelede doğal alternatifler bulma zorluğu (1 kişi) Atalık tohumdan istenilen verimi elde edememe (1 kişi) Bürokratik sorunlar (1 kişi) Köylünün kimyasalsız üretim şekline karşı saygısız tutumu (1 kişi)

Toprağa dönüşçüler kentsel alanlarda karşılaştıkları ve deneyimledikleri birtakım sorunlardan hoşnutsuzlukları nedeniyle kırsal alanlara göç etmiştir ancak yukarıda da belirtildiği gibi göç ettikleri kırsal alanlarda da çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Ancak bu sorunlar toprağa dönüşçülerin kırsal alanları terk etmeleri gibi bir sonuca yol açmamıştır. Aksine kentsel alanlara geri dönmek pek çoğunun gündeminde bile yer almamaktadır. “Tekrar kentsel alanlara geri dönmeyi planlıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların tamamı hayır/asla/aklımdan bile geçirmiyorum şeklinde yanıtlar vermiştir. Katılımcıların kentsel alanlara geri dönmeme konusundaki kararlılıklarının farklı koşullar altında değişip değişmeyeceğini anlayabilmek adına katılımcılara “Hangi şartlar altında tekrar eski yaşam alanlarınıza geri dönmeyi düşünürsünüz?” sorusu sorulmuştur.

Önceki soruya yönelik alınan yanıtlara benzer şekilde, katılımcıların büyük bir çoğunluğu hiçbir koşulda geri dönmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. Bu konuya ilişkin olarak katılımcılar tarafından belirtilen bazı görüşler şu şekildedir:

Büyük konuşmak gibi olmasın, hayat neler getirir neler götürür bilemiyorum ama hiç öyle bir planım yok. Keşke daha önce gelebilseymişim diye düşünüyorum halen. Bu sebeple böyle bir düşüncem hiç olmadı. Şöyle olursa geri dönerim gibi bir durum hiç geçmedi kafamdan. A(42)

Yok. Hayır. Mesela bana desenez ki size bir tane ev alıyorum gel otur. Gerçekten istemiyorum. Çünkü şu an yaşadığım yere o kadar alıştım ki hiçbir koşulda geri dönmek istemem. Y(35)

Katılımcılar arasında hiçbir koşulda kentsel alanlara geri dönmek istemediğini belirtenler olduğu gibi çocuk/çocuklarının eğitimi gerektirdiğinde (S(40) ve G(38)), sağlık sorunları gerektirdiğinde (G(32) ve G(38)), müstakil bir ev, iyi bir maaş, ev ve iş yeri arasında yakın bir mesafe vb. gibi olanaklara sahip olduğunda (P(28) ve A(23)), proje odaklı geçici geri dönme koşuluyla (K(32)), aile bireylerinin köy hayatına adaptasyon sorunu yaşaması durumunda (D(35)), kamu kurumuna atanması koşuluyla (M(37)) ve köy ortamını kentsel alana taşıma olanağı bulması durumunda (B(31)) göç edebileceğini ifade edenler de bulunmaktadır. Toprağa dönüşçülerin büyük bir bölümü kentsel alanlara geri dönmeyi planlamasa da göç hareketlerinin yaşadıkları kırsal alandan başka bir kırsal alana doğru olabileceğinin altını çizmektedir. Katılımcılara sorulan “Şu an yaşadığınız alandan başka bir kırsal alana göç etmeyi planlıyor musunuz?” sorusuna ağırlıklı olarak, üç yanıt alınmıştır. Bunlar: Yaşadıkları kırsal alandan farklı bir kırsal alana göç etmeyi planlamadıkları, başka bir kırsal alana göç etmeyi planladıkları ve gerekmesi durumunda farklı bir kırsal alana göç edebilecekleri şeklindedir (Tablo 6).

Kır-Kent Algısı

Toprağa dönüşçüler görece idealist bir yaklaşımla tarımsal yaşam tarzı peşinde koşan ve bu yaşam tarzının kırsal alanlarda gerçekleştirilebileceğine inanan bireyler/gruplardır. Başka bir ifadeyle, kırsal alanlara göç eden toprağa dönüşçüler hayatlarında ekonomik ve duygusal bir denge kurmaya çalışmaktadır ve bu dengenin sağlanmasında kırsal alanları adeta mükemmel bir ortam olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede toprağa dönüşçüler için kır ve kentin ne anlama geldiğini, kırsal alanlara ve kentsel alanlara nasıl bir bakış açıları olduğunu, kırsal alanlara araçsal mı yoksa varoluşsal bir anlam mı yüklediklerini ve toprakla nasıl bir ilişki kurduklarını analiz etmek ve tartışmanın odak noktasını toprağa

dönüşçülerin kır-kent algısına doğru çevirmek faydalı olacaktır. Kent yaşamının toprağa dönüşçüler için ne anlama geldiğini saptamak amacıyla sorulan soru “Sizin için kentsel yaşam neyi ifade etmektedir?” şeklindedir. Katılımcılar bu soruya ağırlıklı olarak kaos, apartman hayatı, stres, pahalılık ve trafik/gürültü kirliliği yanıtlarını vermiştir. Bazı katılımcıların bu konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

Kaos, stres, pahalılık, lüzumsuz harcanan paraları ifade ediyor. Şehir hayatında o kadar lüzumsuz şeylere para harcanıyor ki düşününce içim gidiyor benim. S(40)

Stres ve yorgunluk, özellikle beyin yorgunluğunu ifade ediyor. A(31)

Apartment daireleri, trafik, egzoz kokusu, çeşit çeşit insan anlamına geliyor. A(46)

Tablo 6: Toprağa Dönüşçülerin Kentsel Alanlara Geri Dönme İsteklilikleri ve Koşulları

Tekrar Kentsel Alanlara Göç Etme İstekleri	Tekrar Kentsel Alanlara Dönme Şartları	Yaşadıkları Kırsal Alandan Başka Bir Kırsal Alana Göç Etme İstekleri
Hayır/Yok (24 kişi) Evet/Var (-)	Hiçbir koşulda asla dönmek istememe (15 kişi) Çocuk/çocukların eğitimi gerektirdiğinde (2 kişi) Sağlık sorunları gerektirdiğinde (2 kişi) Müstakil bir ev, iyi bir maaş, ev ve işyeri arasında yakın bir mesafe vb. olanaklara sahip olması koşuluyla (2 kişi) Proje odaklı geri dönme olasılığı (1 kişi) Aile bireylerinin köy hayatına adaptasyon sorunu yaşamaması durumunda (1 kişi) Kamu kurumuna atanma koşuluyla (1 kişi) Köy ortamını kentsel alana taşıma koşuluyla (1 kişi)	Hayır (13 kişi) Olabilir (6 kişi) Evet (5 kişi)

Kentsel yaşamı apartman hayatı ile ilişkilendiren bir katılımcı ise, düşüncesini şu şekilde detaylandırmaktadır:

Ben bütün çocukluğum boyunca lojmanlarda, apartmanlarda ve kaloriferli evlerde yaşadım. Şu an onu hapisane gibi görüyorum. Bir örnek vereyim, İstanbul'daydım bu pandemi döneminde. Köpeğimi aldım parkta gezdiriyordum. Ki ben köpeğimin bile evde yaşamasını absürt buluyorum, yanlış olarak algılıyorum şu an. Parkta köpeğimi dolaştırırken bir şey gördüm. Bir apartmanın balkonunda bir kız çocuğu bisiklete biniyordu. Yani ha bir köpeği apartman dairesine kapatmışsınız ha bir insanı apartman dairesine kapsatmışsınız. İki de aynı derecede yanlış geldi. Bir an kafamda şimşekler çaktı ve dedim ya insanlar metropollerde böyle beton yığınlarının arasında ya da ofislerde dört duvar arasında sıkışıp kalmak için doğmadılar. Daha doğayla iç içe, daha ellerinin ayaklarının toprağa değdiği bir hayat yaşamalılar diye düşündüm. K(37)

Katılımcıların kırsal alanlara yönelik bakış açılarını anlamak amacıyla aynı soru "Sizin için kırsal yaşam neyi ifade ediyor?" şeklinde sorulmuştur. Bu soruya katılımcılar çoğunlukla mutluluk/huzur, doğallık/doğal yaşam, özgürlük, sağlıklı bir yaşam, sakinlik ve daha üretken bir yaşam yanıtlarını vermiştir. Kırsal yaşamı mutluluk ve huzurun olduğu bir yaşam olarak nitelendiren katılımcıların bu konuya ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Mutluluğu, huzuru ve endüstriyel sistemden kaçmayı, kapitalist sistemden uzaklaşmayı ifade ediyor. P(28)

Aslında toprakla uğraşmanın zor olduğunu fark ediyorum. Ama ona rağmen çok çalışarak huzurlu yaşıyorum. Ben iş yerimde bu kadar çok çalışmıyordum, bu kadar emek harcamıyordum ama kendimi tükenmiş hissediyordum. Burada onların hiçbiri kalmadı. Daha mutlu ve huzurluyum. K(38)

Kırsal yaşam hayatın kendisi bence. Mutluluk burada, huzur burada, samimi insanlar burada. Bu şekilde tanımlayabilirim sanırım. M(37)

Katılımcıların kırsal alanlara yönelik bu olumlu bakış açıları göç etmeden önce de vardır ve söz konusu bireyler/gruplar göç etmeden önce ileride göç edebilecekleri yerlerle ilgili birtakım değerlendirmeler yapmış ve bazı beklentilerden hareketle kırsal alanlara göç etmiştir. Katılımcılara yöneltilen "Kırsal alandan ne tür beklentileriniz vardı ve göç ettikten sonra bu beklentilerinize ulaşabildiniz mi?" sorusuna verilen yanıtlar analiz edildiğinde,

genel anlamda huzur/sakinlik, manevi tatmin, kendini bulma, üretme, sağlıklı bir hayat, daha doğal bir yaşam, kendi işinin patronu olma ve maddi tatmin gibi beklentilerin ifade edildiği görülmüştür. Bunlar dışında katılımcılar arasında kaybettiklerini bulma (K(32)), arıcı olma (Z(36)), köyde yaşama (A(34)), köyde destek görme (Y(35)), daha ekonomik bir yaşam (Y(41)) ve özgür olma (F(41)) gibi beklentilerle göç kararı alanlar da bulunmaktadır. P(28) ve K(38) ise, kentsel alanlardaki yaşam tarzlarından çok farklı bir yaşam tarzına adım atacaklarını düşündükleri için göç etmeden önce kırsal alanlara yönelik beklentilerinin daha çok olumsuz şekilde olduğunu belirtmiştir. Kırsal alanlara olumsuz beklentilerle göç eden bu katılımcılar (P(28) ve K(38)) da dâhil olmak üzere pek çok katılımcı beklentilerinin gerçekleştiğini hatta beklediğinden daha fazlasını köy yaşamında bulduğunu ifade etmiştir. A(23) ve K(32) henüz tam anlamıyla beklentilerini karşılayamadığını ifade ederken F(41), Y(41) ve Y(35) köy yaşamının bekledikleri şekilde olmadığını açıklamıştır. Köy yaşamının bekledikleri gibi olmadığını iddia eden katılımcıların öne sürdüğü gerekçeler ise, kendilerine sahip çıkılmaması ve desteklenmemeleri, köy yaşamının maliyetli oluşu ve köyde doğal üretim yerine endüstriyel sistemin dayattığı bir üretim şeklinin (suni gübre, zehirli ilaçlar ve hibrit tohum kullanımına dayalı) gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Yerel Halkla İlişkisi

Toprağa dönüş hareketini karakterize etmekte kullanılan en önemli faktörlerden biri, tarımsal bir yaşam tarzına ulaşmak amacıyla kentsel alanların terk edilip kırsal alanlara göç edilmesidir. Ancak konuya tek bir çerçeveden (mekânsal yer değiştirme) bakılır ve tüm ilgi göç olgusu üzerinde yoğunlaşırsa göç edenlerin kırsal alanlara yerleştikten sonraki yaşamları ikinci plana atılmış olur. Hâlbuki tercihin kırsal alanlardan yana kullanıldığı bu göç sürecinde göç eylemi başlangıçta tasarlanmış bir temsili eylem olsa da göç edenler için süreç burada bitmemektedir. Göç ettikten sonraki süreçte kırsal alanla ve bu alanı kullanan yerel halkla nasıl bir iletişim içerisinde olunacağı ve karşılıklı olarak belirli bir düzeyde de olsa etkileşim içerisinde olunup olunmayacağı önem kazanmaktadır. Hatta böyle bir perspektiften bakıldığında, göç eyleminin gerekçesinin bile göç ettikten sonra elde edilen deneyimlere kıyasla daha az önem kazanır hale geldiği belirtilmektedir (Halfacree ve Rivera, 2012: 92-93). Bu kapsamda çalışmada toprağa dönüşçülerin göç ettikleri yerlerdeki yerel halkla ilişkilerini derinlemesine analiz edebilmek için bazı sorular hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi, “Yerel toplulukla ve özellikle bölgedeki diğer çiftçiler/gıda üreticileri ile ilişkiniz nasıl?” şeklindedir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, büyük bir bölümünün yerel halkla iletişim halinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar tarafından bu konuya ilişkin olarak vurgulanan bazı görüşler şu

şekildedir:

Ben iyi olduğumu düşünüyorum. Birlikte bir kooperatif oluşumuna giriştik. Ben de bireysel olarak katılımcılarından biriyim. Bunun dışında bölgemizdeki üç ürüne coğrafi işaret alma sürecine dâhil olduk. Zeytinyağı, Pideli Paça dediğimiz geleneksel bir yemeğimiz ve bir de bu Pideli Paçayı oluşturan Çakal Pidesi dediğimiz bir hammadde var. Ben bu ürünlerin coğrafi işaret sürecinde de bireysel olarak bulunuyorum. Birlikte yürüttüğümüz bu tarz çalışmalarımız var. K(32)

Ben buraya taşınmadan önce hep dışarıdan gelenleri dışlarlar, istemezler, kabul etmezler şeklinde yorumlar duyuyordum. Asla öyle bir şey yokmuş. Ben buna çok şaşırımdım. Herkes çok sahiplenici ve yardım etmeye çalışıyor. Mesela, sen bir şey sormaya çekinsen bile o gelip sana diyor ki neden bana sormadın, neden birlikte yapmadık?. Yani çok yardımsever bir halkı var buranın. O yüzden ilişkiler de gayet sıcak ve samimi. K(38)

Tablo 7: Toprağa Dönüşçülerin Kır-Kent Algısı ve Kırsal Alandan Beklentileri

Kentsel Alana Yönelik Bakış Açıları	Kırsal Alana Yönelik Bakış Açıları	Kırsal Alandan Beklentileri
Kaos (9 kişi) Apartman hayatı (5 kişi) Stres (4 kişi) Pahalılık (3 kişi) Trafik/gürültü kirliliği (3 kişi) Sürekli bir telaş hali (2 kişi) Rutin ve sistematize bir hayat (2 kişi) Kalabalık (2 kişi) Maddi çıkar karşılığı ömrünü heba etmek (2 kişi) Hiçlik (1 kişi) Özgürlüğü kısıtlayıcı bir yaşam (1 kişi) Tek tipleştirme (1 kişi) Boğulma (1 kişi)	Mutluluk/huzur (8 kişi) Doğallık/doğal yaşam (6 kişi) Özgürlük (5 kişi) Sağlıklı bir yaşam (4 kişi) Sakinlik (4 kişi) Daha üretken bir yaşam (3 kişi) İnsan doğasına uygun bir yaşam (2 kişi) Gerçek bir yaşam (2 kişi) Kapitalist sistemden çıkış (2 kişi) Öğreticilik/sabır eğitimi (2 kişi) Toprağın Kutsallığı (1 kişi) Nefes almak (1 kişi)	Huzur/sakinlik (6 kişi) Manevi tatmin (4 kişi) Kendini bulmak (3 kişi) Üretmek (3 kişi) Sağlıklı bir hayat (2 kişi) Daha doğal bir yaşam (2 kişi) Kendi işinin patronu olmak (2 kişi) Görece daha olumsuz beklentiler (2 kişi) Maddi tatmin (2 kişi) Kaybettiklerini bulmak (1 kişi) Arıcı olmak (1 kişi) Köyde yaşamak (1 kişi) Köyde destek görmek (1 kişi) Daha ekonomik bir yaşam (1 kişi) Özgür olmak (1 kişi)

Tablo 8: Toprağa Dönüşçülerin Yerel Halkla İlişkileri

Yerel Halk İlişkileri	Yerel Halkın Göç Edenlere Yönelik Tutumları	Gıda Üretim Sürecinde Yerel Halktan Yardım Alma Durumları	Üretim Sürecinde Bir Sorun
Çok iyi/Gayet güzel (10 kişi) İletişim halindeyiz (9 kişi) İyi (2 kişi) Zorlama bir ilişki (1 kişi) Çok diyalogum yok (1 kişi) Hiç diyalogum yok (1 kişi)	Önyargılı/sorgulayıcı (11 kişi) Sahiplenici/kucaklayıcı (5 kişi) İlk başlarda tereddütlü daha sonra normalleşen (4 kişi) Kişiyeye göre farklılaşan (3 kişi) Mesafeli (1 kişi)	Aldık (20 kişi) Daha çok kendimiz hallettik (2 kişi) Almak istedik ama üretim şeklimiz farklı (1 kişi) Almadık (1 kişi)	Önceliğim yerel halk olmaz (12 kişi) Evet/geçerim (8 kişi) Hayır/geçmem (4 kişi)

Katılımcıların büyük bir bölümü göç ettikleri alanda yaşayan yerel halkla belirli bir düzeyde de olsa iletişim halindedir. Ancak katılımcılar yerel halkla kurdukları iletişimin zamanla geliştiğini, göç ettikleri dönemde yerel halkın kendilerine karşı oldukça farklı tutumlar içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda katılımcılara “Göç ettiğiniz yerdeki yerli toplulukların size yönelik tutumları nasıl?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bu soruya çoğunlukla önyargılı/sorgulayıcı, sahiplenici/kucaklayıcı, ilk başlarda tereddütlü daha sonra normalleşen, kişiyeye göre farklılaşan ve mesafeli şeklinde yanıtlar vermiştir (Tablo 8). Katılımcıların en sık ifade ettiği tutumlardan birisi, yerel halkın kendilerine karşı önyargılı ve sorgulayıcı bir tavır içerisinde olmasıdır. Bu konuya ilişkin katılımcılardan bazıları tarafından ileri sürülen görüşler şu şekildedir:

Müthiş bir önyargı vardı. Bize bir ay bile dayanamazsınız dediler. Dayandık. Bu sefer 3 aya gider dediler. 3 ay da durduk. Kışın kesin gider dediler. Kışın da gitmedik. Bu sefer Allah Allah dediler. Ondan sonra biz biliyorduk bu çocuk bunu yapacaktı zaten dediler. Aynı şekilde nişanım hakkında da konuştular. Amerika’dan gelmiş köyde mi yaşayacak? dediler. Yapamaz, yapamayacak geri dönecek muhakkak dediler. D(35)

Aslında ilk başlarda insanlarla çok iç içe olmadığımız için algılayamamıştım. Ama sonradan fark ettiğim ve öğrendiğim şeyler oldu. Bizim hakkımızda ne

işleri var burada diye konuşmuşlar. Eşim ve benim hakkımda ikisi de genç neden geldiler buraya demişler. Kendi kendilerine böyle konuşmuşlar. Hatta kaçtığımızı, saklandığımızı düşünmüşler. A(34)

Katılımcılardan birisi ise, yerel halkla iletişim kurmanın ve bu iletişimi korumanın kolay olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Önce anlayamıyorlar. Ama ben her zaman dürüst olmaya çalışıyorum. Mesela, bir misafirimiz geliyor. Tek tek anlatıyorum. Misafirimiz geldi. Ama evli değiller, sevgililer. Açık olunca merakları gidiyor, bitiyor. Ve benden korkmuyorlar. O zaman beni tehlike olarak görmüyorlar. Onlarla yiyip içiyorum. Onlarla zaman geçirmeye çok önem veriyorum. Beni üst ya da alt görmelerini istemiyorum. Ama tabii pek çok şeyi anlayamıyorlar. Mesela, niye resim kursuna gidiyorum bunu anlamıyorlar. Sürekli para kazanacak mısın, satacak mısın, maaşlı bir işe girecek misin? Girsen iyi olurdu. Bak İngilizce öğretmeni var kurs veriyor ev aldı diyorlar. Sürekli bana niye garanti maaşlı sigortalı bir işe girmediğimi soruyorlar. Onlara saygı duyuyorum ya da söylüyorum söyleyeceğimi. Onlar da kabul ediyor. Z(36)

Toprağa dönüşçüler ve yerel halk arasında etkileşim ve uyum konularında bazı sorunlar yaşanmış/yaşanmakta olsa da toprağa dönüşçüler çeşitli şekillerde kendi uyum stratejilerini geliştirmiştir. Öyle ki katılımcılara yöneltilen “Gıda üretim sürecinde yaşadığınız alandaki ya da yakın çevresindeki yerli halktan yardım aldınız mı?” sorusuna büyük bir bölümü aldık/evet/destek aldık şeklinde yanıtlar vermiştir. Diğerlerinin yanıtları ise, daha çok kendimiz hallettik (F(41) ve A(46)), almak istedik ama üretim şeklimiz farklı (A(42)) ve almadık (D(35)) şeklindedir (Tablo 8). Dolayısıyla toprağa dönüşçüler her ne kadar kendilerine yönelik farklı tutumlarla karşı karşıya kalsalar da üretim süreçlerinde yerel halktan yardım talep etme konusunda geri durmamaktadır. Ancak katılımcıların tarımsal üretim sürecinde bir sorunla karşılaşmaları durumunda öncelikli olarak iletişime geçtikleri bireyler/gruplar yerel halk değildir. “Çiftliğiniz/bahçeniz ile ilgili bir sorun yaşadığınızda yerli halkla iletişime geçer misiniz?” sorusuna katılımcılar ağırlıklı olarak üç yanıt vermiştir. Bunlar: Önceliğim yerel halk olmaz, evet/geçerim ve hayır/geçmem şeklindedir. Bir sorun ile karşılaştığında öncelikli olarak yerel halkla iletişime geçmek istemeyen katılımcılardan bazıları bunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

Öncelikli olarak yaşadığım sorun ile ilgili bilgileri internette araştırıyorum. Yerel halka sordüğümüz zaman çözümü onlarda genelde ilaç oluyor. Son 50 yıllık süreçte tarımda işler değiştiğinden yani gübre ve ilaç kullanımı yüksek

olduğundan doğal bir çözümünü biliyor mu diye soruyorum. Bilmiyorsa internete başvuruyorum. Çünkü internette daha çok şey buluyorum. S(40)

Önceliğim yerel halk olmaz. Onlarda sonuç belli çünkü git ziraate al ilacı. Onlar öyle. Biz burada tamamen başka bir şeye geçtiğimiz için artık önceliğim olmuyor. G(38)

Bu ise, toprağa dönüşçülerin büyük bir bölümünün tarımsal üretim süreçlerinde bir sorunla karşılaşmaları durumunda yerel halk yerine internet sitelerinden, sosyal medya sitelerinden, veterinerlerden, ziraat mühendislerinden ve aile büyüklerinden yardım almayı tercih ettikleri anlamına gelmektedir.

Sonuç

Türkiye’de toprağa dönüşçülerin coğrafyası, çeşitliliği, gelişimi, nedenleri ve sorunlarını analiz edebilmek amacıyla ortaya konan bu çalışmada, söz konusu analizi yapabilmek için hazırlanan sorulara katılımcıların verdikleri yanıtlar çerçevesinde kırsal alanlara göç eden bu insanların yeni yerleşim yerlerindeki hayatlarını nasıl deneyimledikleri araştırılmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı ve katılımcılara beş ana başlık (iş deneyimi, toprağa dönüşçülerin göç coğrafyası ve motivasyonları, yaşam tarzı, kır-kent algısı ve yerel halkla ilişkisi) çerçevesinde 40 sorunun yöneltildiği bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Öncelikli olarak, Türkiye’deki toprağa dönüş hareketinin ve bu hareketi gerçekleştiren toprağa dönüşçülerin dünyadaki eğilime benzer özelliklere sahip tarafları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de de toprağa dönüş hareketi, tarım dışı yaşam tarzından ve/veya eğitim alanlarından gelen bireyler/gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Göç etmeden önce bilişim teknolojileri, eğitim, ilaç ve medikal ürünler, medya, iletişim ve yayıncılık, sanayi, gıda, ticaret, adalet ve güvenlik, sigortacılık, turizm, finans, iş ve yönetim sektörü gibi sektörlerde çalışan bu bireyler/gruplar, göç süreciyle birlikte ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle ilgilenmeye ve geçimlerini bu faaliyetlerle sağlamaya başlamıştır. Toprağa dönüşçülerin büyük bir bölümünün (22 kişi) göç etmeden önceki yaşamlarında tarım ve tarımsal üretim süreçleriyle doğrudan bir ilişkisi olmamıştır. Toprağa dönüşçüler, tarımı ve tarımsal faaliyetleri yeni yaşam tarzlarının bir bileşeni olarak benimsemiş olmalarına karşın çiftçiliği/üreticiliği farklı şekillerde öğrenmiştir. Okuma ve araştırma, aile büyükleri, sosyal medya, yerli halk, deneme-yanılma, internet, belediye eğitim, kurs ve atölyeleri ve ziraat mühendisleri toprağa dönüşçülerin ürün yetiştirme ve hayvancılığı öğrenme yöntem ve araçları arasındadır. Toprağa dönüşçülerin çiftçiliği/

üreticiliği öğrenme yöntemleri farklılık gösterse de çoğu (20 kişi) ürettikleri ürünleri (bitkisel ve hayvansal ürünler) satmakta ve tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri kazançla geçimlerini sağlamaktadır.

İkinci kategori olan ve toprağa dönüşçülerin göç coğrafyası ve göç motivasyonlarını anlayabilmek amacıyla sorulan sorular çerçevesinde toprağa dönüşçülerin büyük bir bölümünün göç etmeden önce İstanbul, İzmir, Ankara, Muğla, Mersin, Yozgat ve Balıkesir gibi kentsel alanlarda yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu kentsel alanlarda yaşayan bu bireylerin/grupların göç ettikleri yerler ise, Karadeniz'den Akdeniz'e, Ege'den Orta Anadolu'ya kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Toprağa dönüşçülerin kentsel alanlardan kırsal alanlara göç etme motivasyonlarının ardında kent yaşamının zorlukları, iş ve çalışma koşullarına ilişkin sorunlar, daha sakin ve huzurlu bir yaşam arayışı, doğa ile yakın bir temas içerisinde olmak, gıda güvenliği kaygısı, çocuk yetiştirmek için uygun bir ortam arayışı, sağlık sorunu ve sosyo-politik güvenlik sorunu gibi farklı etkenler bulunmaktadır.

Kentsel yaşamın sıkıntılarına ve yüklerine katlanmayı reddederek kırsal alanlara göç eden toprağa dönüşçüler, göç ettikleri alanlarda da çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Toprağa dönüşçülerin karşılaştıkları sorunlar arasında yerel halka uyum, sosyalleşme, ısınma, teknoloji ve internet bağlantısı, aile üyelerini ikna ve köy yaşamındaki bazı hizmetlerin maliyetli oluşu sorunu gibi sorunlar bulunmaktadır. Tüm bu sorunlar ve daha fazlası toprağa dönüşçülerin kırsal alanları terk ederek eski yaşam alanlarına geri dönmelerine yol açmamıştır. Aksine toprağa dönüşçüler geri dönmeyi akıllarından bile geçirmediklerini belirtmiştir; çünkü toprağa dönüşçüler için kentsel yaşam kaos, apartman hayatı, stres, pahalılık, trafik/gürültü kirliliği, sürekli bir telaş hali, rutin ve sistematize bir hayat, kalabalık, maddi çıkar karşılığı ömrünü heba etme, hiçlik, özgürlüğü kısıtlayıcı bir yaşam, tektipleştirme ve boğulma anlamına gelmektedir.

Toprağa dönüşçüler göç ettikleri alanlardaki yerli halkın kendilerine yönelik farklı tutumlarına karşın belirli bir düzeyde de olsa yeni yaşam alanlarına ve yeni komşularına entegre olmuştur. Toprağa dönüşçülerin önceki yaşamlarında tarımsal üretim süreçleriyle ilgili deneyimleri çok sınırlı olduğu için özellikle gıda üretim süreçlerinde yerel halktan yardım almış ve onlarla iletişime geçmiştir. Ancak toprağa dönüşçüler üretim süreçlerinde bir sorun yaşamaları durumunda öncelikli olarak kendilerine kıyasla görece daha deneyimli olan yerel halktan değil internet siteleri, sosyal medya hesapları, veteriner hekimleri, ziraat mühendisleri ve aile büyüklerinden yardım almaktadır.

Tüm bu bilgilerden hareketle, Türkiye'deki toprağa dönüşçülerin homojen bir grup olduğunu söylemek mümkün değildir. Kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru gerçekleştirdikleri göç hareketi ve kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerle uğraşmaları bu grubun ortak özellikleridir; ancak bu iki husus dışında kalan diğer pek çok hususta birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Eğitim durumlarından göç etmeden önceki mesleklerine, üreticiliği öğrenme yöntemlerinden üretim şekillerine, göç ettikleri alandan göç etme motivasyonlarına ve kır-kent algılarından yerel halkla ilişkilerine kadar pek çok alanda birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Toprağa dönüşçüler homojen bir grup olmasa da gerçekleştirdikleri göç hareketi oldukça çarpıcıdır. Geçmiş yıllarda kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan yoğun göçü önlemek amacıyla ortaya konan ancak istenilen düzeyde bir başarıya ulaşamayan politikalar düşünüldüğünde, bu bireylerin/grupların herhangi bir politikaya/teşvik programına bağlı olmaksızın kentsel alanları terk ederek kırsal alanlara göç etmesi, dikkate alınması ve takip edilmesi gereken bir gelişmedir.

Sonnotlar

1 Kırsal alan, kırsal yerleşme gibi kavramlar fiziksel, ekonomik, sosyal ve idari bakımdan çok yönlü ve çok bileşenli olduklarından bunların tanımlanmasında pek çok farklı kriter kullanılmaktadır. Bu çalışmada göç edenlerin göç ettikleri yerleri tasvir edebilmek amacıyla "kırsal alan" kavramı kullanılmıştır. Katılımcılardan bazıları Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde kalan köylere göç ettikleri ve bu köyler 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile mahalleye dönüştürüldükleri için çalışmada "köye göç" yerine "kırsal alana göç" kavramı tercih edilmiştir. Kırsal alan kavramının tanımlanmasına ilişkin daha fazla bilgi için bkz: (Ceylan ve Somuncu, 2018: 1141-1155) .

2 Türkiye'de kentsel alanlar arasında göç eden kesimlerle ilgili kayda değer veriler bulunmasına karşın kentsel alanlardan kırsal alanlara göç eden kesimlerle ilgili net bir veri bulunmamaktadır. Benzer şekilde, Türkiye'de toprağa dönüşçüler olarak adlandırılabilir olan bireyler ve grupların sayısına ilişkin verilere de ulaşamamaktadır. Bu olgu ile ilgili henüz yeterli düzeyde akademik araştırma olmadığı için genel geçer çıkarımlarda bulunmak da mümkün değildir. Ancak bu bireyler ve gruplarla ilgili çeşitli yayınlar yapılmaktadır. Bu yayınlardan birisi, Tolga Yalçın'ın YouTube Kanalı'dır. "İnsan Hikayeleri (Yeni Bir Hayat)" başlığını taşıyan videolarda toprağa dönüşçüler kategorisi içerisinde değerlendirilebilecek bireyler ve gruplara yer verilmektedir. Bu kanalda yer alan videolar ve röportaj yapılan kişiler dikkate alındığında Türkiye'deki toprağa dönüşçülerin sayısının yüzlerce olduğu ifade edilebilir. Daha fazla bilgi için bkz: (Yalçın, t.y.).

Kaynakça

Akagündüz Ü (2016). Sanayi Devrimi ve Sanayileşme. İçinde: İ Güven (ed), *Uygarlık Tarihi*, 6. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 422-431.

Aslanoğlu R A (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Belasco W J (2007). *Appetite for Change: How the Counterculture Took on the Food Industry*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Brunori G vd. (2011). Co-producing Transition: Innovation Processes in Farms Adhering to Solidarity-based Purchase Groups (GAS) in Tuscany, Italy. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 18(1), 28-53.

Calvariao R ve Otero L (2020). Toprağa Dönüşçüler. İçinde: B Akbulut ve E Turhan (ed), *Küçülme: Yeni Bir Çağ için Kavram Dağarcığı*, İstanbul: Metis Yayınları, 205-209.

Ceylan S ve Somuncu M (2018). Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımından Yeniden Düşünmek, İçinde: N Türkoğlu vd (der), *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1141-1155.

Chevalier M (1993). Neo-Rural Phenomena. *L'Espace géographique*, Özel Sayı, 175-191.

Çoktan G (2021). İstanbul'dan Göç Nüfusu Azaltdı. *Milliyet*. 6 Şubat. Son erişim tarihi, 29/12/2021.

Escribano M J R ve Marc M (2007). Neo-Rurality and the Different Meaning of the Countryside. İçinde: C Bessière, N Renahy, G Laferté ve Y Sencébé (der), *Rural Worlds Through Social Science Lenses*, Paris: INRA, 33-45.

Ferraresi G (2013). Neo-Rurality: Roots of Future in the Field. *Scienze del Territorio*, 1, 71-86.

Gross J (2009). Capitalism and Its Discontents: Back-to-the-Lander and Freegan Foodways in Rural Oregon. *Food and Foodways*, 17(2), 57-79.

Halfacree K H ve Rivera M J (2012). Moving to the Countryside...and Staying: Lives beyond Representations. *Journal of the European Society for Rural Sociology*, 52(1), 92-114.

Hobsbawn E J (1994). *Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*. London: Michael Joseph.

İslamoğlu E vd. (2014). Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1), 68-93.

Jacob J (1997). *New Pioneers: The Back-to-the-Land Movement and the Search for a Sustainable*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Jacob J C (1996). The North American Back-To-The-Land Movement. *Community Development Journal*, 31(3), 241-249.

Keleş R (2012). *Kentleşme Politikası*, 12. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Kurt H (2013). *Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Leal D M S (2014). Neo-Rural Settlements in Continental Portugal: Threats and Opportunities for Rural Planning. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Lizbon: Lizbon Üniversitesi.

Mailfert K (2007). New Farmers and Networks: How Beginning Farmers Build Social Connections In France. *Journal of Economic and Human Geography*, 98(1), 21-31.

Mumford L (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev. G Koca ve T Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Orria B (2015/2016). Moral Economy of Neo-Rurality Between Urban and Inner Areas: Alternative Agro-Food Market in Campania. (Basılmamış Doktora Tezi). Milano: Milano Üniversitesi.

Orria B ve Luise V (2017). Innovation in Rural Development: “Neo-Rural” Farmers Branding Local Quality of Food and Territory. *Italian Journal of Planning Practice*, 7(1), 125-153.

Pürüzsüz C (2018). İstanbul’dan Gidenler. *140journos*. 10 Ağustos. Son erişim tarihi, 29/12/2021.

Sevin S vd. (2019). Tersine Göçü Tercih Edenler Artıyor. *TRTHaber*, 8 Ekim. Son erişim tarihi, 29/12/2021.

Simard M vd.(2018). Neo-Rural Populations and Their Relations with Local Decision Makers in Rural Québec: Collaboration or Conflict?. *GeoJournal*, 83(3), 613-629.

Tezcan M (1989). Kentten Köye Göç. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 37-42.

Trauger, A (2006). Un/Re-Constructing The Agrarian Dream: Going Back-to-the-Land With An Organic Marketing Co-Operative In South-Central Pennsylvania, USA. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), 9-20.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017). Merkezi Dağıtım Sistemi 2017, Ankara: TÜİK

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 2018-2019. Ankara: TÜİK.

Viana L D (2011). Returning to the Land: Problems, Strategies and Dynamics of Neo-Ruralism. *Quaderns de la Mediterrània*, 16, 47-53.

Wilbur A (2013). Growing A Radical Ruralism: Back-to-the-Land as Practice and Ideal. *Geography Compass*, 7(2), 149-160.

Wittman H vd. (2017). Beyond the Market? New Agrarianism and Cooperative Farmland Access in the North America. *Journal of Rural Studies*, 53, 303-316.

Yalçın T (t.y.). İnsan Hikâyeleri (Yeni Bir Hayat). https://www.youtube.com/watch?v=5EBb5ccW520&list=PLytl_KbpOs0ZX5iYJ3wzcr8CY1YoxcJGK. Son erişim tarihi, 26/01/2022.

Yukuş A (2021). 15 Yıl Sonra Köye Dönüş: Meğer Megakentte Hapis Hayatı Sürmüştük. *TRT Haber*, 22 Şubat. Son erişim tarihi, 29/12/2021.